ТАЙБЫҢ, ААС-КЕЖИК, КОММУНИЗМ ДЭЭШ!

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. МАРТ 5 вторник № 54 (5458).

СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооркомунун,

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң органы

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ЧАҢГЫС ЭП

— Мээн чүртүмда ышкаш кижилер ындыг шөлээн тынар өске чүрттү билбес-даа мен—деп уткалыг ыры-биле март 3-те Россия Федерациязының, оон иштинде бистиң республиканың ажылчы чоннары сонгулдаже чоруп турганнар. Бүгү хоорайларның болгаш суурларның кудумчуларынга соңгукчулар эртенгинин алды-шак четпээнде-ле соңгулда участоктарынче шуужуп эгелээн. Олар чаңгыс-чаңгызы-биле, өг-бүлези-биле, харын-даа коллектив-коллективи-биле төнмес агым ышкаш чоруп турганнар. Боттарының чүртүнүң, боттарының салым-хуузунун ёзулуг эзлери—совет кижилер күрүне эрге-чагыргазының органнарынга боттарынын эң эки төлөлекчилерин соңгууру-биле ыры-шоорлуг, катты-хөглүг, хей-аътыг чоруп турганнар.

Март 3—РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулданын хүнү, ёзулуг-ла бүгү улустуң өөрүшкүлүг байырлалы кылдыр эрткен. Ол хүнүнү дугайын кысказы-биле илередир болза мынча деп болур:

— Чаңгыс эп!

Ол болза Коммунистиг партиянын болгаш совет улустун сырый каттыжыышкынының көргүзүү болган.

— Төрөөн чурт дээш, партия дээш, коммунизм дээш!—деп сөстерни совет кижилер соңгулда бюллетеньнерин соңгулда хааржаанче суп турган, чугаалап-даа, бодап-даа, соңгулда бюллетеньнеринге бижип-даа турганнар. Соңгулда бюллетени бүрүзүнге коммунистиң болгаш партия кежигүү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттарының аттары бижиттингилээн. Олар болза чонга эки билдингир, боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле ниитилелге кызыгаар чокка бараан болган, улустуң өмүнээзинден күрүнеиң ажылхеректерин боттандырар кижилердир. Совет кижилер олар дээш боттарының бадылаашкының чаңгыс кижи дег эп-сеткилдиг бергеннер.

Ыраккы Тожу районнуң сезен харлыг соңгукчузу Бараан Далдай соңгулда участогунга хамыкты мурнай кээп, бадылаашкының берип тура, мынча дээн:

— Коммунизмниң тиилелгези дээш, ёзуп орар аныяк өскенниң аас-кежин дээш бадылаашкынымны берип тур мен.

Совет кижилер боттарының бадылаашкының берип тургаш, эки сөстерин чугаалап, чаагай күзел-соруун ынчаар илередип турганнар.

Ажылчы чоннар боттарының организастыын, бедик идепкейлиин РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнде база катап көргүскеннер. Республиканың хөй-хөй соңгулда участоктарынга бадылаашкынның баштайгы шактарында-ла соңгукчулар бадылап каапканнар. Тес-Хем районнуң Булуң-Бажы, Барыын-Хемчик районнуң Туралыг-Аксы, Таңдының Каскал болгаш өске-даа хөй-хөй соңгулда участоктарының соңгукчулары боттарының бадылаашкының эртенгинин 7 шакта берип каапканнар. Тожу болгаш Өвүр районнуң соңгукчулары боттарының хамааты хүлээлгелерин хүндүскүнүн 12 шакта күүсеткеш, боттарының бедик идепкейин, организастыг чоруун көргүскеннер. Ол дээрге социалистиг демократиянын күжүнүн кайгамчыктыг бадыткалы-дыр.

Соңгулда бүрүзүн күш-ажылчы белектер-биле уткууру совет улустарның чаагай чанчылы апарган. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулдага белек кылдыр Тыва республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары боттарының планнарын чедиишкинниг күүсеткен дугайында өөрүнчүг медээлер чер бүрүзүнден кээп турар. Тес-Хем район күрүнеге эзт садарының бирги квартал планын 102 хуу, оон иштинде «Тере-Хөл» колхоз 256 хуу күүсеткен. «Сүт-Хөл» совхоз базала эзт садарының квартал планын 111 хуу күүсеткен. Барыын-Хемчик районнуң «Мурнакчы» колхозунуң механизаторлары часкы тарылгага ажылдаар машина-чепсектер септелгезин дооскан.

Бо дээрге коммунизм тургузуушкунунуң программазы — СЭКП-ниң Программазын амыдыралга боттандырар дээш совет кижилерниң маадырлыг күжениишкининиң чаагай үре-түннели-дир.

Коммунистиң болгаш партия кежигүү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш соңгукчулар бадылавышаан, коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказын бүрүү-биле деткип турарын база катап көргүскеннер. Ол дээрге партияның, чазактың болгаш улустуң улуг чаңгыс эвиниң тодаргай илерээшкини ол-дур.

Март 3—РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулданың хүнү—Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр ажылчы чоннарның сырый каттыжыышкынының көргүзүү, коммунизмниң улуг хөрээнге кызыгаар чок бердиниишкиниң чайыннанчак илерээшкини болган.

— Коммунистер мурнуку соңгулдаларда ышкаш, бо-даа соңгулдага партия кежигүннери-даа, партия кежигүү эвестер-даа дээш бадылаарлар. А партия кежигүү эвес соңгукчулар, партия кежигүү эвестер-даа, коммунистер-даа дээш боттарының бадылаашкының бээрлер—деп, эш Никита Сергеевич Хрущевтүн чугаазын март 3-те чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаашкыны-биле соңгукчулар бадыткааннар.

Соңгукчулар боттарының төлептиглерин күрүне эрге-чагыргазының органнарынга соңгувушаан, боттарының төлөлекчилеринге хөй-хөй чагыгларны, даалгаларны бергеннер. Ол дээрге эрге-чагырга органнарының ажыл-чорудулгазының программазы болур. Чоннуң чагыг-даалгазын күүсединиңден артык бедик хүлээлге, улуска бараан болурунлан артык чаагай алдар чок дээрзин Советтериниң депутаттары эки билир. Ынчангаш чаа соңгуттурган депутаттарның ажыл-чорудулгазының чедиишкиниг болурунун боттуг бадыткалы ол-дур.

Бистиң чүртүвүста коммунистиң болгаш партия кежигүү эвестериниң улусчу блогу — коммунистиг тургузуушкунунуң чедиишкиннериниң бүүрелдиг бадыткалы ол. Ол улусчу блокта каттышкан совет кижилер коммунистиг тургузуушкунунуң улуг чаагай программазын амыдыралга боттандырар дээш улуг күзел-чүткүлбиле бурунгаар шинтпирлиг базып орар.

Бедик идепкей

Тожу районнуң ажылчы чоннары күрүнеге эзт садарының бирги квартал планын соңгулда хүнүнге уткуштур үш катап ажыр күүсеткен. Колхозтарның район төвүнде кылып турар мастерскаязының түдүү чедиишкиниг үргүлчүлеп турар. Ол улуг тудугунуң ханазы ам бүрүн салдынган.

«Май бири» болгаш «Совет Тыва» колхозтар бо чылдың тудуунга хереглээр ыяжын белеткеп дооскан, ам ону тудуг шөлдеринче сөөртүрүн организастыг чорудуп турар. Ол ышкаш район төвүнде 10 өг-буле чүрттаар бажыңны соңгулда хүнүнге уткуштур дооскан.

Районнуң соңгукчулары хүндүскүнүн 12 шакта-ла чүс хуу бадылапкан. Ол болза чоннуң чаңгыс эвин улам-на бадыткап турар.

Соңгулда — чоннуң улуг каттыжыышкынын көргүскен

Бадылаашкын хүнүнде

Участоктуң соңгулда комиссиязы турган бажыңның соңгазынга отчугаш барык-ла даңны атсы чыып тура хонган. Даң чаа-ла хаяалап келгенде, участокче соңгукчулар шуужуп эгелээн. Кызылдың көдээ ажылагый техникумунда № 37 соңгулда участогунуң өрээлинге эртенгинин 5 шакта-ла кижилер эңдерлип келген. Баштай келгеннериң колдуу-ла аныяктар: № 2 школаның үстүү класстарының өөреникчилери, көдээ ажыл-агый техникумунуң студентилери. Улуг назылыг соңгукчулардаа олардан чыда калбааннар. Залга хөглүг чугаа-соот чаңгыланып үнген:

— Мен бир-ле дугаар бадылаарым бо!—деп, аныяк уруг улустуң мурнунче булаашпышаан, чугаалаңган.—Ынчангаш мен бир дугаар эзлчетте турар мен.

— Кай, ындыг бе?—деп, бир аныяк оол хөглүг баштактанган.—Назы четкен ышкажыл силер? 18 харлыг!

— Ынчанмайн канчаар!

Ол душта Күжүгет Балыкпаевич улустуң бажын ажылдыр, бадылаашкын өрээлинин дөрүнде В. И. Ленинниң чуруунче топтап көрүп, кара салын суйбап турган.

Ой эштер, бо ирейге оруктан чайлап беринер! Бир дугаарында бадылаар кижи бо-дур. Кырганнарны хүндүлээр чоор.

— Шын, шын, харын! А-а, ирей каштыгыл?

— 70 ажа берген ийин.

— Талыйган-дыр! Бээр-бээр, мурнунче туруп алынар, кырган.

— Кырган-даа болза идепкейлиг-дир эвеспе!

— Агитатор мону удутпаан болгай-аан!—деп, бир кижи баштактанган.

— Чок, кайын ындыг боор, оолдар—деп, демги ашак харылаан.—Коммунизмни тургузуп турар бо хире магалыг үеде улуп чыдар боор бе! Бир дугаарында кээп бадылаары менээ күзенчиг-дир. Өндүр улуг хоойлу-биле нам, чазактың тыпсып берген эргезин ажыглап, бодумнуң хамаатты хүлээлгемни күүседип, эрге-чагыргаже чоннуң дээре оолдар, кыстарын соңгуурум ол-дур.

— Кырганны көрдүн бе, кежээ-дир! Суртаал-даа хереглевес кижи-дир мон.

Улус хөглүг каттырышкан.

Улустуң хөглүг чугаазынга хандыкшаан, соңгулда комиссиязының даргазы Иннокентий Петровичнин чугаалап эгелей бергенин эскербейн барып-тыр мен.

— Эштер! —дээн үн шуугаазынны үзе кирипти.—Ам болза РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда эгелээн-дир. Ынчангаш бүгү улустуң бо байырлалы-биле силер бүгүдеге изиг байырны чедирбишаан, боттарының бадылаашкының бээринче чалап тур бис. Моорлап көрүнер!

Бадылаашкын эгелээн. Узун коридордан эгелээш, бадылаашкын өрээлинге киир кижилер дистиндир турупкан. Соңгулда комиссиязының түс-түс кежигүннери хуваалда ёзугаар аваангыр-тудунгур ажылдап кирипкен. Чүгле саазын шылыраар, «ап көрүнер!» дээн оожум, хүндүлээчел сес дыңналыр. Чажыт бадылаашкының кабиназы бо. Бюллетень суггар урна бо. Кижилер боттоттарынга шаптык болбазын ораддажып, эптиг-эзлдек эрткилеп турганнар. Кижи бүрүзүнүн-не арынышрайы өөрүшкүлүг, чазык хүлүмзүрүг чайнап турар. Ындыг болбас арга чок! Олар дээрге чырыткылыг келир үе—коммунизм дээш, төрөөн Коммунистиг партиязы дээш, Совет чазак дээш, чер кырынга быжыг тайбың дээш бадылап турарлар болгай. Олар боттарының аас-кежин дээш бадылап турарлар болгай.

Бистиң чүртүвүста күш-ажылдың кижизи хүндүлүг. Бүгү-ле байлактарны күш-ажыл-биле тургузуп турар. «Коммунизмни миллион-миллион кижилериң күш-ажылы-биле, күш-ажылы-биле, чүгле күш-ажылы-биле тургузар» деп, Н. С. Хрущев чугаалаан. Бистиң чүртүвүста күш-ажылдың кижилеринге улуг эргелерни хандырган. Олар эрге-чагырганын дээди органнарынга боттарының төлөлерин соңгун турары бо-дур. Бо хире байырлалдыг хүн, бодунун бедик хамааты хүлээлгезин күүседип тура черле канчап өөрүвес боор! «Бо хире магалыг үеде улуп чыдар боор бе!» деп, демни чогдур салдыг кырганның чугаалап турганы-ла шын.

Бадылаашкын организастыг, шалыпкын эрткен. бадылаашкын эгелээн соонда алды-ла шак эрткенде—хүндүскүнүн 11 шакта соңгукчуларның барык 80 хире хуузу бадылап каапкан турган.

БЕЛЕКТИГ УТКААН

Бүгү улустун байырлалы—соңгулда хүнүнге Каа-Хем районнун ажылчы-чону күш-ажылчы чедиишкиниг ужурашкан. Райулетпүр комбинады соңгулда мурнунуң чарыжына киргеш, февральдың бүдүрүлге планын ниити продукция талазы-биле 106 хуу, бараанныг продукциянынын—108 хуу күүсеткен. Коллективте Валентина Ростовцева, Иван Попов, Семен Медведев ышкаш мурнакчылар хөй илерээн.

Районнуң садыг организациязы ниитизи-биле бараан саарылгазының планын 106 хуу, хөй-ниитиниң чеменилге черлери 135 хуу күүсеткен. Бо талазы-биле Федоровка, Суг-Бажы, Бүрен-Аксы магазиннериниң көргүүлери эң дээре болган.

Сизимде ыяш ажыл-агый чери соңгулдага уткуштур 4600 кубометр ыышты белеткээр хүлээлге алгаш, херек кырында ону 113,5 хуу күүсеткен, оон иштинде дилиг материалдары белеткээрин коллектив 180 хуу күүсеткен.

Коммунистернин болгаш партия кежигүү эвестернин блогу дээш чоннун бадылаашкыны районнуң бүгү черлеринге бедик көдүрлүүшкүнү, чаңгыс эп-сеткилди илередип турган. Чижээ, Суг-Бажы, Белбей, Суваганды соңгулда участоктарынга бадылаашкын баштайгы ийи шактарда-ла бүрүн доозулган. Концерт, массалыг оюн улажып турган.

Чаңгыс эп-биле

Кызылда Октябрьнын № 9 соңгулда участогу. Кызылдың медицина училищезинин сургуулу 18 харлыг Монгуш Бурунчук:

— Бо чылдың март үжү мээн аас-кежиимнин хүнү болду. Эрге-чагырга органнарын соңгуурунга бир-ле дугаар киржип турар бо хүнүм менээ кажан-даа уттундурбас. Медицина эртеминге эки өөренип алгаш, чоннун кадын камгалаар хөрекке бүгү күжүмүү салырымны ханыраглаар мен—деп ол бодунун алыс күзелин ынчаар илереткен.

Участоктун өрээлинин эжиинге пенсионер Петр Максимович Скороходов чедип келгеш:—1917 чылда Октябрь революциязынга киржип база хамааты дайынының чылдарында мурнуу фронтуга даштыкы эжелекчилер-биле, актар-биле чаалажып чораанымны сактып тур мен. Ам бүгү чүве бистиң холдуста, эрге-чагырганга төлөлекчилерни бадылаар деп турарым менээ өөрүнчүг-дүр—деп чугаалаан.

Ынчан коридорга соңгукчулар долуп келген.

Участок соңгулда комиссиязының даргазы Л. П. Калитко комиссиянын өрээлинин эжиин ажыткаш, соңгукчуларга байырын чедирбишаан, бадылаашкыннарын бээринче оларны чалаан.

Комиссияның столдарынга соңгукчулар барып, бюллетеньнер ап турда бадылаашкын хааржаанга Николай Ондар, хөрөөжен соңгукчу Анна Лалетина, Совет Эвилелинин Маадыры эш Эфимов суглар бир угда келгеннер. «Аас-кежиктиг чаагай амыдырал дээш», «Коммунистиг партия болгаш Совет чазак дээш», «Чер-делегейге тайбын дээш» деп өөрөөдер аңаа келген соңгукчулардан удаа-дараа дыңналып турган.

86 харлыг Елена Федоровна Гоголева бодунуң уруунга үдедип алгаш, бадылаашкын өрээлинге база чедип келген.—Өөмнүң ээзи Коммунистиг партияның кежигүүнүнге 1902 чылда кирген, ол Октябрь революциязының, хамааты дайынының киржикчизи чораан. Мен персоналдыг пенсионер кижи мен. Менээ пенсияны тыпсып берген дээш партия, чазаамга четтирдим—деп, ол кырган бадылаашкынын бербишаан, өөрүшкүзүн ынчаар илергейлээн.

Участоктун төвү респотребсоюзтун бажынынга шырайлары өөрүшкү-биле доллуган соңгукчулар боттарының соңгулда эргезин боттандырар дээш мөөн-мөөнү-биле шуужун кээпле турганнар. Анна Красноярск, Омск, Барнаул дээш бистин чүртүвүстүн өске-даа хоорайларындан аян-чорук кылып келген 20 ажыг соңгукчулар боттарының бадылаашкыннарын база бергеннер.

Хүнүскүнүн 11 шакта комиссиянын үндүрген түннелинден алырга, ынчан соңгукчуларның 80 дыка ажыг хуузу бадылаашкының берипкеннер, а кежээкинин 4 шак үезинде участокка бадылаашкын барык доозулган турган.

Дүнекинин 12 шактан эгелеп бадылаашкыннарны түннээн. Участоктун соңгукчулары 1605 кижи бадылаашкынга чүс хуу киришкен, РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадынга кандидат дээш оларның 96 хуузу, а хоорайның 10 округтарының депутаттарынга кандидаттар дээш барык чүс хуузу боттарының бадылаашкының бергенин комиссия хүлээн көрген.

—⊙—

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН

Соңгулда мурнунуң социалистиг чарыжынга киргеш, Өвүр районнуң ажылчы чоннары эки түннелдерни илереткен. «Кызыл тук» колхоз бо чылдың тудугларынга ыяш белеткээрин бүрүн дооскан. Школага, эмнелге болгаш культура албан черлеринге 2300 кубометр оттулар ыышты белеткээн.

«Торгалыг» колхозтун кукуруза звенозу тарылга шөлүнде 1000 ажыг тонна өдекти чыылдырган. Келир өөредилге чылында оттулар 2500 кубометр ыышты белеткээринге аалие идепкейлиг киришкен. Шак ындыг ажыл-иш «Коммунизмче орук» колхозта база калбарып турар.

Совет парламентиге боттарының депшиткени — эң эки оолдар болгаш кыстарын бадылаарынга районнуң ажылчы чону улуг идепкейни, чаңгыс эп-сеткилди илереткен. Бора-Шай, Арыг-Бажы, Чаа-Суур, Хандагайты, Хөрүмнүг-Ой соңгулда участоктарынга бадылаашкын баштайгы шакта-ла доозулган. Хүндүскүнүн 12 шакта районнуң бүгү соңгукчулары шупту бадылапкан.

Аялгалар улажып турган

Таңды районнуң Каскал соңгулда участогунга бадылаашкын эртенгинин 7 шакта-ла бүрүн доозулган. Улуг назылыглардан 89 харлыг Оюн Анай, 75 харлыг Чооду Үстүгбей, баштайгы бадылап турар дайынчы Билчиир-оол болгаш өске-даа соңгукчулар Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүшкүлүг сеткилин ханызындан илередип турган.

«Совет Россия» колхозтун Каскал сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылын 42 тонна сүт бүдүрер хүлээлгезин 45 тонна кылдыр күүсеткен. Бо чылдың баштайгы кварталында 2500 килограмм сүт бүдүрер турган, коллектив соңгулда хүнүнге уткуштур 2900 килограмм сүтү сагган. Малдың амгы байдалы менди болгаш хүр.

Соңгулда хүнү чүртүн бүгү черлеринге ышкаш, ол коллективке өөрүшкүнүн, байырлалдын хүнү болуп, ыраажыларның аялгалары куттулуп, быызанчының хоюг үннери улажып турган. Коллективте бот-тывынгыр уран чүүл белгүмүнүн бараалгатканы байлак программалыг концерт көрүштүг солун болган.

Март 3-те бистиң найысылалывыстың кудумчуларынга шимчээшкин эртенгинин беш шакта-ла эгелей берген. Алды шак үезинде соңгулда участоктарынга кижилер мырыңай сыңыышпас апаргылаан, олар бадылаашкын хааржактарынче бюллетеньнерни улаштыр-улаштыр салып киирип-ле турганнар.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың № 1 аптеказының контролёру А. Кунаа, респотребсоюзтун ажылдакчызы Михаил Салчак оларның № 9 соңгулда участогунда бадылап турары. (ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА).

Бюллетеньнер алыры-биле соңгукчулар соңгулда комиссиязының столдарының баарынга шууштур кээп турганнар. Ленинниң № 7 соңгулда участогунда соңгулда комиссиязының столдарының баарында соңгукчулар. (СОЛАГАЙ ТАЛАЗЫНДА ЧУРУКТА).

Ленинниң № 7 соңгулда участогунда (ОҢ ТАЛАЗЫНДАН АДААНДА ЧУРУКТА) көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары К. Успун, С. Седен, ужудукчу А. Чимий-оол, пенсионер Т. Ладанов оларның бадылап турары.

Фотолары В. ЛУТКОВТУУ.

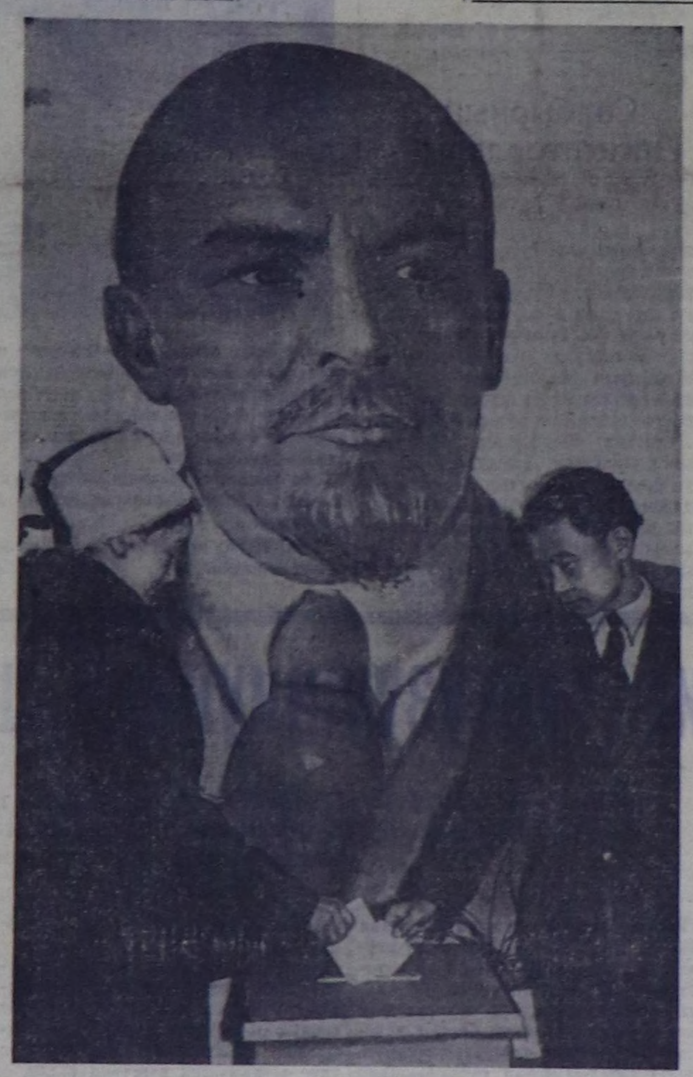

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

КОЛ ЧҮВЕ—УДУРТУЛГАНЫ ТОДАРГАЙ БОЛДУРАРЫНДА

(СЭКП-ниң Таңды парткомунуң пленумундан)

Бо хүннерде Таңды районнуң колхозтарының, совхозтарының ажылмышчилери чеди чылдың бешки чылында чүртка хөй тараа болгаш мал продуктуларын бүдүрүп бээрин хандырар соулга-биле часкы тарылгага белеткелдерни чер болганда хайнышкынныы-биле чорутпушаан, ниитиниң малын кыштан менди ажырар дээш карак-кызыл ажылдап турарлар. Мындыг байдалда парткомнуң кежигүннери, кандидаттары болгаш чалатканнар парткомнуң эзлчеглиг ийиги пленумунга чыглып келгеннер. Оларның иштинден дыка хөйү дүүн чаа-ла фермаларга, хойжу бригадаларга кылын хар чагган одаларны малга далбыйлап берип, чамдыктары автомашиналар, тракторлар-биле коданнарже сиген, саван, силос, суг сөөртүп, чамдыктары хову турлагларынга үрезин арыглап, шөлдерже өдек чемишчидилгелерин сөөртүп турганнар.

Республикада ең улуг тараалан күр чернин совхозу — «Тиилелгеник» Божа-Судакта бо чылын дунгужун төрүүр аныяк инектер малдап турар Наактал Наталья Хөлбеновна, ам үеде мал чеми төнүп турары-биле мал кыштаглаашкыны ең дүвүрээзиниг байдалда турар «Революцияның чалбыжы» колхозтуң склад эргелекчизи Куулар Чамзырын, «Совет Россия» колхозтуң комбайнери, дүүн чаа-ла малчыннарның коданнарынче трактор-биле мал чеми сөөртүп турган Иргит Хаян, кыштагларда малчыннарның бажыннарының аар-саар септелгелерин кылып чораан, база дүүн кежээ ээп чаныр келген «Элегес» совхозтуң тудугжузу Белек-оол Түлүш олар илеткелчиниң илеткелин хынамчалыг дыннап, боттарының блокноттарынга бижип ап, бо пленум соонда боттарының ажылдап турар участоктарынга баргаш, кандыг хемчеглерни ап чорударын бодап органнар. Ынчаарга колхозтар даргалары, совхозтар директорлары СЭКП обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле боттарының алыр хемчеглерин пленумга чугаалап бээр деп органнар.

Пленумга малчыннарның амыдырал-чуртталгазы, культурлуг хандырылгазын улам экижидер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында партком секретары эш М. Сухачевтуң илеткелин дыннап чугаалашкан.

Илеткелчи бодунуң илеткелинге усть-лабинчилерниң кыйгырыын районнуң колхозтарынга, совхозтарынга танышканының түннелинде тандычылар база улуг хүлээлгелерни боттарынга алганын чугаалаан. Бо чылын Төрээн чүртүнга 530 мун тонна тарааны, 2795 тонна эзтти, 4370 тонна сүттү болгаш 218,9 тонна дүктү бээрлер. Оларны чедиишкинниг күүседиринче кедээниң ажыл-ишчилериниң күжениишкинин канчаар мобилизастаарының дугайын пленумга санал берген ораторлар демдеглеп турганнар.

Пленумга санал бергеннерниң саны 13 кижи четкен.Ындыг-даа болза санал бээрин чөпшээрээрин дилээн бижиктер президиумга кирбишаан турган.

Боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле материалдыг байлактарны бүдүрүп турар малчыннарның амыдырал-чуртталгазын экижидер дугайын илеткелчи болгаш санал берген ораторлар чугаалаары-биле кады, районда мал кыштаглаашкынының амгы үеде чоруп турарында бар улуг четпестерни база шынгыы чугаалашканнар.

Эрткен чылдың октябрьдан бээр бо хүннерге чедир районда ниитизи-биле 1092 баш шээр мал, 1351 баш хаван, 274 баш инек малдар өлүп хорааан. Чок болза 1961 чылдың ол үези-биле дөмейлээрге 122 инек, 480 баш шээр мал, 486 баш хаван хөй өлген. Мал кыштаглаашкыны ылангыя «Коммунизмниң херели» колхозта (даргазы эш Рудин), «Межегей», «Тиилелге» совхозтарда (директорлары эштер Пащенко, Алымов) онза багай чоруп турар. «Коммунизмниң херели» колхозта, «Межегей» совхозта мал чемин харыысалга чогуби-ле төтчеглээнинден мал чемнериниң курлавыры төнүп турар. Моон уламындан бо ажыл-агыйларның фермаларында, коданнарында азыралга кирген малдарга чемни чамдыкта 2—3 хонуктарда бербейн турар таварылгалар болуп турарын пленумга санал бергеннер чугаалап турган.

Моон кол чылдаганы болза, ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш ында парторганизациялар секретарылары эштер Никитин, Дамдын, Мухамедкареев малчыннарның эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга кичээнгейни сула салып турарында. Чижээ, «Коммунизмнин херели» колхозтуң 22 малчыннары ам-даа соок, самдар өглерде чүртүп турар. «Тиилелге» совхозта 100 ажыг малчыннар кладовка, крыша, плита чок, штукатуралаваан, соок, бичии бажыңнарда чүртүп турарлар.

Оон ыңай, партияның чоң ортузунга идеологтуг ажылын районда куду деңнелде тургускан. Ырак-узак черлерде чүртүп, материалдыг, культурлуг хандырылга талазы-биле берге байдалдарда ажылдап турар малчыннарның ортузунга партийжи-политиктиг, агитас-массалыг ажыл СЭКП-ниң XXII съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның пленумнарының негелдезин ыракта харыылавайн турар. Малчыннарның чаңыдып алган солун, сеткүүлдерин колхозтарда, совхозтарда партия организациялары ой-шаанда эвес, харын 10—15 хонгаш чедирип турарлар. Партия организацияларының агитаторлары база ажыл-агыйларның удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнилери малчыннарга үргүлүү барып, амыдырал-биле холбаалыг лекция, беседаларны, солун номчулгаларын оларга кылып берип, оларның-биле чугаалажып, оларның ажылдаарынга, амыдырал-чуртталгазынга дузалыг арга-сүме бээр орнунга, үүрмек негелделер кылыр чоруктарны кылып турарын, кижи эмчилери, садыг, культура албан черлериниң ажылдакчылары малчыннарга барбайн турарын илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалап турган. Ылаңгыя агитация ажылының кошкаандан чамдык черлерде малчыннар РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтерингe сонгулда хүнү—март 3-те кайы Советке кымны депутат кылдыр сонгуур дээш боттарының бадылаашкынын бээрин безин билбес болуп турганын ораторлар пленумга илеткен.

Байдал мындыг турда партком, оон идеология килдизи, чер-черде партил эге организациялары чоп ортузунга ажылды экижидер талазы-биле ам-даа эки хемчег албайн турар. СЭКП обкомунуң V пленуму болуп эрткенден бээр элээн үе эрткеннде болза, районнуң чамдык колхозтары ол пленумнуң шиитпирин боттандырар талазы-биле хемчеглерни безин ажылдап кылбаан. Чижээ, «Коммунизмниң херели» колхозтуң баштаар чери малчыннарның амыдырал байдалын экижидип, чоокку ийи-бир чылдарда малчыннарга чеже чүрттүлга бажыңнарын, чунар бажыңнарны, кызыл булуңнарны, хлеб быжырар черлерни, кудуктарны кылып бээр деп турарыл дээн ышкаш хемчеглерни мынчага ажылдап кылбаан. Ынчаарга ол колхозтуң даргазы эш Рудин Таңды парткомнуң негелдезинин кошкаан ажылган алгаш, арагаже хандыкшып, колхозтуң ажылын берге байдалга таварыштырган. Оон түннелинде бо колхозка чүгле январьда безин 20 ажыг чаш хураганнар өлген.

Пленумга санал берген колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, партия эге организацияларының секретарылары малчыннарга чүрттаар бажыңнар, чунар бажыңнар, кызыл булуңнар, садыг ларёктары тудар болгаш фермаларны, хойжу бригадалар төптерин радиожудар, телефончудар талазы-биле кандыг хемчеглерни, кажан кылырын чугаалап турганнар.

СЭКП-ниң Таңды парткомунуң пленумунга СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш А. И. Попов база киришкен.

Пленум малчыннарның амыдырал-чуртталга хандырылгазын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан делгереңгей шиитпирни хүлээп алган.

Ол ышкаш пленум Таңды районда партия-күрүне контролюнуң комитедин база тургускан.

О. ШИРАП,
«Шыннын» тускай корреспондентизи.

МАЛЧЫННАРДА

ХАВАН ФЕРМАЗЫНДА

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында дөртен баш улуг, биче хаваннар бар. Оларның иштинде 14 улуг, 26 биче кыс хаваннар бар. Эрткен чылдың ноябрь айдан бээр ол хаваннарны эштер С. Бавуу, Б. Сундуй олар кызымаккай ажаап, азырап келгеннер.

Ферманың ажылдакчылары бо чылын ол 40 хавандан 380 хаван ооларын өстүрүп алырын хүлээнген. Төрүүр бир улуг хавандан-на 16, биче хавандан 6 хаван ооларын алыр дээннер.

Декабрьда 15 биче хаваннардан 90 хаван оолары камгалап алдынган. Оларның бирээзиниң-не деңзизи 10—15 кг чедип турар.

Хаваннарны чем-биле хандырар болза, социалистиг хүлээлгелер чедиишкинниг күүсеттинип болур. Ынчаарга колхозтуң баштаар чери бо ферманы концентраттыг чемнер-биле, ылаңгыя хаван ооларын чемгерер сүт болгаш далган-биле эки хандырбайн турар. Оон ыңай хаван кажааазын чылыдыр одаар кургаг ыяш-даа, печкадаа чок. Мындыг четпестерни дарый чайлатса чогуур.

Х. КЕНДЕН.

* * *

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КИЖИЛЕР

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында 5 кодан хой бар. Оларның бир коданын хойжу Донгак Тас-оол малдап турар. Ол, бодунуң дузалакчылары 58 харлыг Түлүш Сотпа болгаш комсомолчу Биче-оол Дагаалай олар-биле кады ажылынга дыка кызымаккай чоруун көргүзүп келген. Оларның хойларының кажаазының ишти-дашты кеззэде арыг турар.

Эш Тас-оолдуң ам төрээн 70 хойларының хураганнары бүрүнү-биле эки доругуп турар.

Чаш малды чидириг чокка камгалап алыр болгаш дорунтуруп өстүрер талазы-биле эш Тас-оолдуң кадайы Донгак Долбааштайның эки ажылын база-ла мактап демдеглээри өөрүнчүг.

Бо күш-ажылчы ег-бүленің үлегерлиг ажылын совхозтуң дирекциязы болгаш партия организациязы каш-даа удаа демдеглээн.

Н. ХАНДЫВАА.

* * *

САЛЫЫШКЫН

«Улуг-Хая» совхозтуң Хендерге салбырында хойжулар Донгак Чымба биле Оюу Комбу олар чеди чыл планын күүседир дээш бүгү улустуң демиселинге боттарының күш-ажылчы салыышкынын киирип турарлар.

Олар Алтайның нарын дүктүг хоюнуң 1961 чылда төрүттүнген хураганнарының бирээзинден-не 2,3 кг дүктү эткен чылын алган. Бо хойжулар мал ажылының тускай эртемниглери-биле доктаамал харылзааны тудуп, малдың аарыгларын болдурбайн, ажаалгазын экижидип турар. Ам төрээн 102 хойдан 102 хураган менди камгалап алдынган.

Д. ШУЛУУ.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозта пропагандист Д. Дирчин политиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир бөлгүмнү үш чыл улай башкылап келген. Чон ортузунга политиктиг билиглерни нептередир талазы-биле ныызымак ажылдааны дээш эткен чылын республиканың политиктиг болгаш эртем-билиглер нептередириниң ниитилели ону мактал бижик-биле шаңнаан.

Бо чылын ол база-ла кичээл бүрүзүн колхозтуң хүн бүрү ажыл-херээ-биле холбап, билдингир болгаш долу утка-шынарлыг кылдыр эрттирип турар.

ЧУРУКТА: пропагандист Д. Дирчинниң дараазының кичээлинге белетленип олурары.

Фото Ч. СУЛЬДУМНУУ.

Ажылга ынак

«Ажылды эки кыл, ажылдан өйталавайн чор, ажылдавас болзунза чарык хуун безин тывылбас, өглум» деп, мээн ачам чагып чораан. Ачамның чагыын сактып келгеш ажылдаарымга холдарымның туттунгуру дам баар-дыр—деп, Хову-Аксы руда эргелелинин № 2 тудуг участогунда коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты эдилеп турар бригадаларның бирээзинин удуртукчузу эш А. Н. Чолдак-оол чугаалап турар. Ол ёзулуг күш-ажылчы, ажылды эки организастап билир кижилерниң бирээзи. Ынчангаш оон бригадазында Д. Көк-кыс, С. Хуурак, Ч. Доржу болгаш өске-даа даш эптеп салырынга мергежээн мастерлер хөй, а ажылдан озалдап, арагалап, күш-ажыл чуруму үрээр кижилер чок.

Мурнакчы бригада ам соодулга бажынын тулуп, ону дүрген доозар дээш ажылдап турар.

Д. СЮРЮН-ООЛ.

ҮЛЕГЕРЛИГ

Коммунист Д. Ызыгуур Тес-Хемниң Чыргаланды сес чыл школазынга аштакчылап ажылдаа-ла үр болу берген. Бо ажылдан келген үезинин иштинде четпес ажылдыг диртип көрбээн. Школаның ишти үргүлчү арыг-силиг турар. Ол даанган ажылын ак-сеткилдиг күүсеттпишаан, школаның ажыл-херээнге бүгү тала-биле кызымак дузалажып келген. Ызыгуур үгбай дөрт уругнуң иези. Улуг уруу Бичен Самагалдай школазының 11 класында, оон бичелери Чүргүй-оол биле Валерий Чыргаланды школазында эки өөренип турарлар. Эш Ызыгуур ам политиктиг билиглерниң үндезинин өөренир бөлгүмде кызымак өөренип турар.

Ч. СУЛЬДУМ.

Партийжи ёзу-биле

(Бир партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

Республиканың коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүргелери 1962 чылда күш-ажылчы бедик түннелдерни чедип алган. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдериниң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган «Коммунал тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң болгаш коммунал ажыл-агый Министерствозунуң АТК-зының коллективтери республикада сурагжып турар.

Ынчалзажок Кызылдың болгаш районнарның коммунал ажыл-агыйларында ажылчы чоннарның өзүп турар негелдерини хандырарында четпестер ам-даа бар. Районнарның чунар бажыннары ыштыг, хирлиг, гостиницалары соок, чамдык гостиницаларга шай хамаан чок сал чүлүүрде херек суг тывары безин берге, баш таарыыр черлер үзүктелиишкин-биле ажылдап турар. Бо хандырылга черлери ылангыя Тес-Хем районда кончуг багай байдалда.

Республикада коммунал хандырылга черлериниң тудуглары чылдан чылче доозулбайн шилчип электростанциялары доктаамал ажылдавайн турар. Туранда гостиница тудуу амдаа доозулбаан, Самагалдайда, Тээлиде, Чадаанада электростанциялар үзүктелиишкиннер-биле ажылдап турар.

Ажылда ындыг четпестерниң чылдагааны хамыктын мурнунда ажыл-агыйларда партийжи удуртулганын хожудап турары, райүлетпүр комбинаттары, совхозтар, колхозтар биле коммунал ажыл-агыйларның аразында ханы, ажыл-агыйжы харылзаларының, бот-бодунга дузалажылганын чок болуп турары, ажыл-агыйларда душ хараар, ажылды партийжи ёзу-биле башкарып билбес чоруктарын бар болуп турары болур.

Ынчангаш республиканың коммунал ажыл-агый Министерствозунуң удуртукчу ажылдакчылары негелдени бедидип, ажылды партийжи ёзу-биле башкарарын, ажылчы чоннарның хандырылгазын экижидерин чедип алырын амгы үе негеп турар.

А. ДАРЖАА.

Агитпунктулардан медээлер

Найысылалдың алгы заводунда № 1 агитпунктуда хамаржып турар партия организацияларының агитколлективтери агитас-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп келген.

Ылаңгыя № 2 транспорт конторазының чанында партия эге организациязының 18 агитаторлары сонгулда кампаниязының эгезинден бээр эткен үеде организастыг, идепкей чүткүлдүг ажылдаан болгаш сонгулда кампаниязы эртсе-даа үк темпини кошкатпас, улам организастыг ажылдаарын шиитпирлээн.

Ол агитколлективтин хуваалдазында чүрттакчыларның 53 өг-бүлези бар. Агитатор бүрүзү онаашкан сажыңдарынга неделяда 2 удаа доктаамал барып, беседаларны, солун номчулгаларын чоруткулаан. Оон ангыда ег-бүле бүрүзү чагылгалыг турарын, культурлуг чуртталганын, хөй-ниитиниң ниити чурумнарын сагып, боттандырарын база чедип ап турар.

Агитаторлар М. Мякотин, К. Сапык-оол, А. Иванов, Г. Житкова, А. Гаюдулханова олар үлегерлиг ажылдап турар.

Агитация-массалыг ажылдарны кампания хевирлиг эвес, доктаамал чорудары агитколлектив бүрүзүнүң хүлээлгези.

Ю. ДОРЖУ.

Кызыл хоорай.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта «Большевик» колхозтуң төвү Ыйгылак суурда эш С. Хирлиш эргелекчилээн агитпункт-бо сонгулда кампаниязының бүгү дургузунда эки ажылдаан. Ынза 40 агитаторлар чүрттакчы чоннуң ортузунга суртаал ажылдарны чорударынга идепкейлиг киришкен. Ылаңгыя малчыннарга агитаторлар эштер Х. Стаай, С. Доржу, Д. Самбуу, ферма эргелекчизи Х. Дагбы олар боттарының хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип турар.

Ук агитпунктунуң агитаторлары боттарының суртаал ажылын улам күштелдирер херек. Ам бүгү күштү часкы тарылгага белеткелдиг ужуражып, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозарынче угландырар.

К. КАРА-САЛ.

* * *

Кочетов суурда сес чыл школазының башкызы Алексей Шаравиевич Көк-оол агитация ажылынга идепкейлиг киржип турар хөй-ниитич: кижи. Ылаңгыя кеску агитация херээнге оон боттуг киржилгезин үүгле школада эвес, харын «Коммунизмнин херели» колхозтуң хөй-ниитизи мактап, үнелеп турар.

Агитпунктуда, колхоз конторазының чанында болгаш хову турлаанда, ферма көрүштүг, ураншевер бижиттинген, парлаттынган лозуннар, плакаталар, «Бистиң колхоз чүү дээш демисежип турарыл» деп улуг делгинр. Хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларының кааскалгазы — чижектиг кеску агитацияның үүлдери А. Ш. Көк-оолдуң шевер холунун, кузел-соруктуг, мергежилдиг ажылының үре-түнелиг-дир. Партийжи сөстерни чоңга көргүзүг агитациязын дамчыштыр чедирер, оларны кыйгырып, организастаар херекке башкы агитатор бүгү кужун харам чок үндүрүп, колхозта партия организациязының активчизи болуп турар.

О. БАГАЙ-ООЛ,
Таңды район.

Коммунистиг тургузуушкуннуң шалыпчы фронтузунда

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ „ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези“ деп илеткелдериниң болгаш чугааларының дөртү ному

Черни кижи каастап турар. «ССРЭ-ге коммунизм тургузуушкуну болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези» деп ат-биле номчукчуларга билдингир, Н. С. Хрущевтуң илеткелдериниң болгаш чугааларының дөртү томунга кирген документилерниң бирээзи ындыг сөс-биле эгелээн. Ол сөстер бүгү номнуң эпигравы болуп турар. Ол сөстерде совет кижиниң амыдыралчы күш-ажылын, ленинчи идеялар болгаш партияның политиказының күжү-биле чүс катап көвүдеттинген чогаадыкчы гениязын партияның ханы үндүткен база хүлээп көргени илереттинген.

Номда 1959 чылдың майдан 1961 чылдың февральга чедир үениң дургузунда чугааларны болгаш документилерни киирген. Ол үеде совет улус чеди чылдың планынче—чүртка коммунизмни калбартыр тургузарының эгезинче кирген. Эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны-биле алырга, Совет тургузугнуң бүгү күчүзү-биле алыры эргежок чугула көдээ ажыл-агыйда чаа-чаа бедиктерни чедип алырынче хоорайның болгаш көдээниң ажылчы чоннарын партия организастаан.

Дөртү томда эш Н. С. Хрущевтуң 1959 чылдың декабрь 15-те СЭКП ТК-ның Пленумунга «Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниге курлавырларны ең долу ажыглаалы» деп чугаазын; көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниге дуржулга солчулгазының талазы-биле Европаның социалистиг чурттарының Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлөлекчилериниң 1960 чылдың февральда болган Чөвүлел хуралынга чугаалаан Н. С. Хрущевтуң чугаазы; СЭКП ТК-га бижин: 1960 чылдың август 5-те—«Астрахан обласка чораанына холбаштыр тывылган чамдык айтырыглар дугайында», 1960 чылдың октябрь 29-та—«Көдээ ажыл-агыйга баштайгы чедиишкиннерден ооҗургаар, менээргенир болгаш адыырааар чоруктарга удур»; СЭКП ТК-ның 1961 чылдың январь 17-де Пленумунга—«Улустуң чаагай чоруун бедидери болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын улам көвүдериниң сорулгалары» парлаттынып турар. Бо томда мурнунда парлап үндүргүлээн номнардагызы ышкаш, бистиң чүртка коммунизм тургузуушкунунуң, көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң теоретиктиг болгаш практиктиг үндезин айтырыглары чырыттынып турар. Оларга: коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга көдээ ажыл-агыйның ролюнуң болгаш эзлээр чериниң дугайында айтырыг; бүдүргениң марксисчи-ленинчи теориязының үндезин айтырыгларының бирээзи—хереглел чүүлдериниге негелдениң болгаш хандырылганың харылзаазының дугайында; комплексиг механизация-биле каттышкаш социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң кол аргазы болуп турар чер болгаш мал ажылын шын интенсификастаарының айтырыглары; күш-ажылдың организациязының айтырыы болгаш ол ажылга материалдыг база моральдыг факторларны шын дүүштүрери. Көдээ ажыл-агый бүдүргелгин көдүрериниге өртемниң ролюнуң дугайында, мүрнакчы дуржулганы практикага нептередир дугайында, планныг онаалгаларның болгаш алдынган хүлээлгелериниң күүселдези дээш ажылдакчыларның харыысалгазын бедидер болгаш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң ең чугула өске-даа хөй-хөй айтырыгларының чырыттынып принципиалдыг тодарадылгаларны чугаалап турар.

Бо номда чыгдынган материалларны номчаан кижи бүрүзү, Н. С. Хрущевтуң көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниге байырлыг чагааларының допчу, тода болгаш ханы утказыг бодалының күжүн билирлер.

Колхозчуларның күш-ажылын бедии-биле үнелээн, чүректиң ханызындан чылыг сөстер партия биле чоннуң дөрт харылзаазын, чаартыкчыларга партияның үнелеттинмес улуг деткимчезин көргүзүп турар.

Коммунизмниң калбак тургузуушкунунуң чорудулгазын ханы аналистевишаан, Н. С. Хрущев көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң бедик темпизин үндезилеп турар. Темп дугайында тодарадылга коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунда көдээ ажыл-агыйның эзлээр черин тодаратканы-биле мында неметтинип турар. Бүдүргелгин чепсек-хереклелерин колдадыр хөгжүдер дугайында ленинчи идеяның теоретиктиг болгаш практиктиг чугаазын онзалап демдеглеп тура, Н. С. Хрущев коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң экономиктиг ужур-дузазын чаа байдал-биле үнелеп көрүп турар.

«Көдээ ажыл-агыйның чайгылыш чок көдүрлүүшкүү дээш демисел — бо дээрге коммунистиг ниитилелди тургузарының кончуг чугула негелдези, бо дээрге ёзулуг-ла бүгү улустуң херээ. Аар үлетүрну тургуспайн, чүртту электрижитпейн тургаш социализмни болгаш коммунизмни тургузуп болбас дээрзин бүгү коммунистер, бүгү совет кижилер билип турарлар. Чонга продуктуларның элбекшилин хандырып шыдаар арга-лыг эки сайзырангай көдээ ажыл-агый чокка коммунизм тургустунмас деп чүвени кижилер шуптузу база билир херек», деп Н. С. Хрущев чугаалап турар. (287 арында).

Совет кижилериниң хереглелдерин хандырар дугайында айтырыгны ханы көрген. Айтырыг болза Сталиниың формулировкаларында болгаш кижиге чүдүүр үениң экономиктиг литератураларында частырыглыг тайылбырлаттынып турган бүдүрүлге талазы-биле марксисчи-ленинчи теориянын принципиалдыг тодарадылгаларының дугайында болуп турар. Социализм үезинде үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бараанныларынга негелделер ону бүдүреривдеп мурнаан турар ужурлуг дээр бодалды Сталин чугаалап турган. Айтырыгны ынчаар тайылбырлаар чоруктуң алыс утказын ап көөр болза хереглел чүүлдерин бүдүрери негелделеп хожудаашкынныг турар дээр теория талазы-биле частырыгны шынзыктыбар, түр үениң бергелерин социализмниң дүрүм ёзугаар чүүлү кылдыр көргүзер дээн оралдажыышкын-дыр.

Партия ол будалчак формулировканы шын эвес деп көргеш, ёзулуг шынны катап тургускан: социализмниң дүрүм ёзугаар болуушкунунуң бирээзи чүл дээрге, бүдүрүлгенин хөгжүлдези мурнаар, негелдени хөгжүдер, кижилериин хереглелдерин хөгжүдер ужурлуг, а хереглелдерни көргүзүп турар негелде болунуң ээлчээнде бүдүрүлгени идепкейжидип турар.

Ленинчи принципти эдерип, ниити тодарадылгалар-биле кызыгаарлаттынмайн, телевилеттинген сорулгаларны боттандырарының дээштиг хемчеглерин ажылдап кылыр хөделиишкиниң тодаргай программазы-биле ажылчы чоннарны партия, оон Төп Комитеди чепсегген турар. Эш Н. С. Хрущевтуң чугааларында тараа болгаш өске-даа продуктуларны улгаттырарының ыяк кылдынган саналгалары болгаш үндезиннери бар болуп турар.

Партияның шиитпирлерин болгаш Н. С. Хрущевтуң сүмелерин күүсеттпишаан, Украинаның, Доннун, Кубаньның, Поволжьениң, Ставрополь-дың болгаш өске-даа районнарның колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери тараанын ниити бедик дүүдүн ап, чүртүн өөрткеннер. Кыска хуусаа иштинде он-он миллион гектар күр болгаш курукка черлерни шингээдип алган чорук коммунизм тургузуушкунунуң төөгүзүнге чырыткыланчак, маадырлыг арын болуп кирер. Ол дээрге партияның болгаш улустуң кайгамчык чаагай тиилелгези. Күр чер — бо дээрге чүгле тараа эвес, харын мал ажылының продуктуларын бүдүреринин күчүлүг үнер дөзү. Күр черни шингээдириниң бирги үе-чадазында чүртүн тараа бүдүрери дыка улгаткан турган болза ам чаа, ийиги үе-чадазы эгелеп турар деп Н. С. Хрущевтуң номунда онзалап демдеглеттинген. Бо ийиги үе-чадада күр чер районнарынга чер ажылының культуразын бедидер, тараа алырын чыл бүрүде улам көвүдеткеш, аңаа үндезилээш, мал ажылының продуктуларын бүдүреринин шапкын улгаттырарын айтып турар. Күр чер болза эзт, сүт, дүк болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын бүдүреринин төвү болган турар ужурлуг.

Н. С. Хрущевтуң чугаалары — экономиканың хөгжүлдезинин анализинге, материалдыг кежиктернин бүдүрүлгезинге база хереглелдеринге боттуг чорудулгаларны болгаш структурлуг өскерлиишкиннерни канчаар барымдаалап көөрүнүң үлегери болуп турар. СЭКП ТК-ның январь (1961 ч) Пленумунга Н. С. Хрущев аъш-чем продуктуларның структурازының дыка өскерилгениниң дугайын херечилеп турар, ажылчыннарның ег-бүлелериниң бюджеттериниң алалап алган саннарны көргүскен. Хлеб-

„БОЛЬШЕВИК“ КОЛХОЗТА

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхоз бо чылын бүдүрүлге, чурталга болгаш культураамыдыралдың элээн каш тудугларын кылыр. Тодаргайлаарга: 20 чурталга бажыңынган 15 бажыңны малчыннарга, сүт-бараан фермазынга 200 инектиң кажаазын, ол ышкаш 100 хаван азыраар кажааны, бригадаларга 4 чунар бажыңны ажыглалга киирер.

Бо бүгү тудугларга 3500 кубометр ыяш херек, ону кышкы таарымчалыг үеде белеткээш, тудуг шөлдеринге бүрүн эккеп алыр чугула сорулга салдынып турар. Эш Көкейге удурткан тудуг бригадазындан 34 кижи амгы үеде тайгада түлүк ажылдап турар.

Сөөлгү хүннерге чедир белеткеттинген 2140 ажыг кубометр ыяштан 1200 кубометрни машина оруунда мөөңнээн, а тудуг шөлүиде 500 ажыг кубометрни эккеп дүжүрген. Бо хүннерде Даштыг-Тей сүт-бараан фермазында чунар бажыңны кылып дооскан.

* * *

Часкы хову ажылының эгелээр үеэ чоокшулаан тудум-на, аңаа белеткел улам калбарып турар. «Большевик» колхозтуң эш Колур-оолга удурткан механизаторлары «ДТ-54» маркалыг 9 тракторну, 3 «Беларусту» болгаш элээн каш кожулда машиналарын септээн.

Усть-лабинчилериң үнелиг эгелээшкинин детківишаан, техниканы камныг, ылаңгыя бүдүрүкчүлүг ажыглаар дугайында механизаторлар тодаргай хемчеглерни боттандырып эгелээн. Чижээ, агроном Ховалыг Көк-оолдуң удуртканы бөлүк механизаторлар «ДТ-54» маркалыг тракторну черни аңдарбышаан, дискалаар, илииртээр болгаш дескилей бастырар ажылды хары угда чорударын хандырар кылдыр дерип эгелээн.

* * *

Тракторларны болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын шын башкарып билир кадрларныц, ылаңгыя механизаторларныц билиин улам бедидер сорулга-биле «Большевик» колхозтуң төвүнде организастаан өөредилге чедишкинниг чоруп турар. Ол өөредилгеде шупту 30 ажыг кижи хаара туттунган.

1800 КУБОМЕТР

«Найырал» совхозтуң девискээринде суг ажыл-агый чериниң 15 кижи составтыг К. Оканга удурткан звенозу дугурушканын ёзугаар Чаа-Хөл ортумак школазының, Булуң-Теректе харылзаа салбырының болгаш оон-даа өске организацияларның оттулар, база тудугга хереглээр ыяжын белеткеп турар.

Звено февраль ортанга чедир 1800 кубометр оттулар ыяшты хап белеткээн. Тудугга хереглээр ыяштың кезилдези болгаш чер агынче сөөртүп дажыглаары чоруп турар. Шангыр Ирил-оол «ДТ-54», М. Зазанков — «ДТ-28» деп тракторлар-биле 570 кубометр ыяшты чер агынче сөөрткен.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.
Улуг-Хем район.

„Диплом чок инженер“

Оон ады Куулар Даш-оол Санчатович. Ол өвүр районнуң Солчур сумузунга төрүттүнген.

Бир-ле күзүн адазы ону Хандагайты школазынга эккелгеш: «Өөренип турган эртемден чедип алгаш, Төрээн чуртуннуң төлептиг хамаатызы бол, оглум. Эш-өөрүннүн, башкыларының сөс-домаан дыннап, черле чалгаа болбайн чор, оглум» — деп чагааш, аалынче чана берген. Куулар долу күрүне хандырылгазынга өөренип, чурттап эгелей берген. Оон боду ышкаш бичии, найыралдыг ооолдар, ургуларның аразынга Куулар дүрген чанчыгып, хүн чырыы оон-моон баккылап келир хой кежи самдар тонун, элик кежи чүвүрүн, хап идиктерин сактып келирге кандыг-ла-бир чиктиг, мунгаранчыг болуп, чаа чурталганың эжизинден өөрүшкүнүн карак чажы оон чаактарынче чаржып бадып турар болган. Оон аас-кежик долган школачы чылдары ынчаар эгелээн. Ол эки өөренип, хөй-ниитичиниң ажылынга идепкейлиг киржип, эш-өөрүнүн, башкыларының сөс-домаан дыннап, баштай пионерге, оон соонда комсомолга кирип алган. Эки өөредилгези, чуруму, хөй-ниитичи ажылы дээш ол эвээш эвес макталларны алган.

Оон ынак эртемнери сан болгаш физика турган. Дыштанылгалар үезинде ол төрээн колхозунга дузалаар дээш бо-ла келир. Колхозка трактор, комбайн болгаш өске-даа көдээ ажылагый машиналарының тургузуун өөренип, оларны башкарып чорудуп турар апарган. Колхозтуң механизаторлары, ылаңгыя ачазы, ону «техникага салымныг ол» деп мактап, бо талазы-биле оон быжыг билиг, мергежил чедип алырынга дузалап турганнар.

Удаваанда Куулар киноаппаратын, оон моторун ыяк билир кылдыр өөренип алган. Ооолдун бедик мергежилин үнелеп, киномеханик Монгуш Чимит чамдыкта болунуң хайгаараалы-биле кинону үндүрерин анда дагзып турган. Аңаа Куулар дыка өөрүүр.

Кажан ол он класска өөренип турган, өөренир арга чогу-биле аарый берген. Эмчилер эмнедирин анаа сүмелээн. Ынчалза-даа Куулар школа директорунга чеде бергеш кежээки школаже шилчидерин дилээн. Ол эмнедип, кежээки школага өөренип турган, онгу классты доозуп алгаш, дээди өөредилге черинге өөренип чоруур бетинде бүдүрүлгеге ажылдап, ам-даа хөйну болу өөренип алыр дээш шиитпирлеп алган. Ынчангаш Куулар Саглыда харылзаа салбырынга радист болуп ажылдап эгелээн.

Амгы үеде Куулар Даш-оол Хандагайты электростанциязының электромонтёру. Ол Новосибирскиниң харылзаа институдунга бот-өөредилгебиле өөренмишаан, Хандагайты он бир чыл школазында үжен кижи киржикчилиг радиотехника бөлүгүмүн удуртуп турар.

Техникага салымныг аныяк ооолдун чонунга ажык-дузазы дыка улуг. Чеже кижи үрелген радиоларын, сүт тырттар машиналарын, чурук тырттырар аппараттарын болгаш шактарын Куулларга септетпээн дээр, чеже кижи өөрүп, аныяк ооолга четтирдивис дивээн дээр. Ол чамдык кижилер дег «алыр-чиирин» бодавас, а кижилерге ажыктыг, эки чүвени кылырын бодаар. Ол харын чамдык чүүлдерге бөдүүн чогаадылгаларны кылып турар апарган. Чөөкта чаа өвүр районнуң партия комитеди болгаш районнуң күүсекчи комитеди аныяк электромонтёрнуң эки ажылы дээш Хүндүлел бижик-биле шаңнаан болгаш оон чуруун районнуң «Хүндүлел самбыразынга» киирген.

Чурттакчылар «диплом чок инженер» деп Куулар Даш-оолду шоолап адап турары аңаа эвес. Каш чылдар эрткен соонда Д. Куулар дээди эртемни чедип алырынга бүзүреп болур.

К. САРЫГ-ООЛ.

Хуучуларда

Чөөкта чаа «Х Улуг хурал» колхозтуң Баян-Кол болгаш Кара-Тал суурларда магазин эргелекчилери эштер Лапшев биле Кулактай олар ында хуучу кежигүннерниң мурнунга отчёдун кылганнар. Ук магазиннер белеткел болгаш бараан саарылгазының талазы-биле чыл планын 100—101 хуу күүсеткенин олар илеткелдеринге дыннаткан.

Көдээ магазиннер эргелекчилериниң ажыл-чорудулгазының дугайында санал-оналын аңаа олурушканнар чугаалаан. Оларның ажылында чаа чүүлдер бар апарганын хуучулар демдеглээннер. Чижээ, Кара-Талда магазин эргелекчизи эш Кулактай ырак одарларда малчыннарга бараннарны чедирип садыглап турар.

Хуралга санал бергеннер четпестерни илередип, оларны дарый чайладырын негээннер. Ургуларга белен идик-хеп аймаан чиик өртектиг пөстерни эккеп садыглаза чогуур дээрзин башкылар эштер Шагдыр, Каракыс олар саналдарынга демдеглээн. Чуга демир, культура бараннары дээн ышкаш чамдык бараннар колхозтуң магазиннеринге ховар кээп турганындан чурттакчылар Элегес-Аксының, Шагаан-Арыг хоорайның магазиннеринче баар ужурга таваржып келгенин тудуг бригадири эш Очур-оол шүгүмүүлээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Шахтёрларның ортузунга механизаторнуң профессиязы хүндүлүг болгаш чугула эртем. Элгестиң шахта эргелелинде Дмитрий Степанович Шадринцов экскаваторжу болуп, үшкү чылда ажылдап турар. Хүн онаалдазын күүсетпейн баар таварылга аңаа болбаан.

Шахтаның инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле кады ажылдап тургаш, улуг эвес өскерилгени кылган — дизель шимчедикчини электри шимчедикчи-биле солаан. Бо нарын эвес бөдүүн өскерилге экскаваторнуң ажыл чок аңаа турар чоруун эң эвээш хемчээлге чедир кызырар арганы берген.

Шахтаның механизаторлары коммунистиг күш-ажыл деп хүндүлүг атты чедип алыр дээш демисежип турарлар, оларның аразында төлептиг чёрни Дмитрий Степанович эгелеп турар.

Дагжыларның суурунга Дмитрий Степанович үүгле эки бүдүрүлгечи эвес, харын база дээрге агитатор болуп турары-биле сураглыг. Ол, соңгукчуларның үргүлүү келир аалчызы. Бодунуң беседаларында СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш соңгулда мурнунуң хүннеринде шахтёрларның канчаар ажылдап турарын ол чугаалап берип турар.

ЧУРУКТА: шахтаның мурнакчы механизатору Дмитрий Шадринцов. Сөзү болгаш фотозу И. ЦЕЛИЩЕВТИИ.

АГИТАТОР-ДАГЖЫ

ти болгаш картофельди хереглеп турары эвээжээн, а эзт хереглеп турары алды чыл дургузунда (1954—1959 чылдарда) 42 хуу, мал саржаа —35 хуу, сүт—74 хуу өскен. Хереглелдиң ынчаар өзүп турары бисти өөрүп турар, ол дээрге социализмниң боттуг боттаныышкыны-дыр. Ол дээрге Совет эрге-чагырга ажылчы чонга үүгле политиктиг хосталганы берген эвес, харын база материалдыг улуг кежикти бергениниң чайыннанчак көргүзүү-дүр (286 арында).

Мал продуктузундан бүдүрген бедик калорийлиг хоолулуг бүдүмелдерни бүдүрери бистиң ниитилеливистен улуг күжениишкинни негеп турар.

Күш-ажылдың адырлар аразының балансызының көргүзүп турары биле алырга, бистиң чуртувуста 1960 чылда көдээ ажыл-агыйда бүдүрген аъш-чем продуктуларының чарыгаадарындан эзт болгаш эзт продуктуларны алырынга күш-ажыл чарыгаалдары эң бедик—32,4 хуу болган.

Мал ажылының продуктуларын алыры дыка хөй бүдүрүлге чарыгаалдарлыг болуп турар. Оон бир чылдагааны болза бүдүрүлгениң колкол чорудулгаларынга хол-биле кылыр ажылдар колдап турарында. Малдың баш саны өзери-биле денге, фермага, мал чеми белеткелинге, мал чемнерин болгаш продуктуларны дажыглаарынга, малдың кажаа суурун тударынга ажылчын күжүнге негелде улам улгадып турар.

Бо айтырыгны шиитпирлээрде, мал ажылын механизастаары, бүдүрүлге чорудулгаларын долузу-биле хаара тудуп турар машиналар болгаш механизмнер системазынче шилчип киреги болур. Ол шилчилгеже киреринге энергетиктиг кол үндезин болза электри болуп турар. Аңаа холбаштыр, көдээ ажыл-агыйны электрижидер дугайында 1959 чылдың ноябрь 28-те энергетиктиг тудуг талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаазы кончуг улуг ужур-дузалыг. 1961 чылдың январь 17-де СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринге болгаш чугааларынга көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдеринге немелде акша үндүрер дугайында айтырыгны тургускан. СЭКП ТК-ның март Пленумундан көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар айтырыгже партияның кичээнгейин угландырган.

Машина тудуунуң улуг заводтарының бирээзи—Киров заводу 220 аът күштүг өн күчүлүг тракторну бүдүрүп үндүрериниче ам шилчиттинген. Өске-даа маркалыг тракторларының күчүзүн улгаттырып турар. Көдээ ажыл-агыйның чаа-чаа машиналарын кылып үндүрери көвүдеп турар. Бо бүгү болза көдээ ажыл-агыйны механизастаарының деннелин бедиерининг, колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдын бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң дугайында партияның аажок улуг салыш-салыышкынының дугайын херечилеп турар.

Оон-биле кады, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дүрген өстүрер сорулгага бар турар тракторларны болгаш өске-даа машиналарны эн долузу-биле ажыглаарының эргежок чугулазын партия айтып турар. Ажылхеректиң чедишкинниг болуру кижилерниң боттарындан, оларның биилинден, дуржулгазындан, машинаның болгаш черниң бээр үүлдерин эң хөйну ап шыдаар аргалыындан хамааржыр деп партия өөредип турар. «Тракторист кижи техниканы чагырып алыр төлээде, ону билир ужурлуг, ол техниканы шын ажыглаар төлээде, агротехниканы база билир ужурлуг». (242 арында). Механизатор дээрге үүгле башкарыкчы эвес, харын база продукция-биле машинаның өртээн тургузарын хандырып турар бүдүрүкчү-дүр. Механизатор бүдүрүлгениң экономиказын, машинаның өртээн, оон белдирлериниң болгаш кезектериниң ажылдаар хуусааларын билир, техниканы билдилиг ажыглаар, чиик үнелиг, улам хөй продукцияны алырын кызар ужурлуг.

Номда көрүп турар теоретиктиг болгаш политиктиг чугула айтырыг болза социалистиг көдээ ажыл-агыйда белеткел болгаш бүдүрүлге харызаазының дугайында айтырыг болуп турар. Моон мурнунда турган белеткел системазы көдээ ажылагый бүдүрүлгезинден хоорулчак турган болгаш оон өзүлдезинге дуза бербейн турган. Белеткелчилер колхозтарга болгаш совхозтарга организачы ажылды чорутпайн турган болгаш бүдүрүлгеге кандыг-даа салдар чедирбейн турган. Белеткелдиң болгаш бүдүрериниң чаңгыс аай тудушкак болурунуң чугулазын Н. С. Хрущев номда онзалап демдеглеп турар. «Капиталистиг чурттардаазы ышкаш: продукция садып алдынган, оон-биле бүгү чүве төнген. Ону садып алган кижи ону саткан кижиниң эрге-ажыктарының дугайын бодавас, белетиелди шак ынчаар көөр чорук социалистиг ажыл-агыйга турул болбас. Капиталистиг чурттарда дүрүм мындыг: мегелеп шыдавазыңза—садып шыдавас сен. Бисте өске принцип бар, бистиң ажыл-агыйывыс планныг. Ындыг болганда бисте белеткелчи кижи болза, бүдүрүлгениң организачызы болур ужурлуг...» деп Н. С. Хрущев чугаалап турар. (309 арында).

Ажыл-ишчи кижи дугайында, оон хүн бүрү тургузукчу ажылының дугайында, ниитилелдиң депшилгезинде оон күш-ажылының революсчу ужур-дузазының дугайында номда онза чылыг ынакшыл-биле чугаалап турар. Партия ажылдакчыларындан, ажыл-агый удуртукчуларындан кижилер дугайында улуг сагыш салыры, ажылдаарынга болгаш амыдырал-чурталгазынга эки байдалды тургузары, ажылдың нормазын, организациязын болгаш күш-ажылдын төлевирин шын тургузары негеттинип турар. «Совхозтарның эң эки директорлары, чамдык колхозтарның даргалары кижилер-биле эки ажылдап, күш-ажылды шын организастап турарлар. Үрезин чаштырып база одуруглар аразының болбаазырадылгазын чорудуп турар механизаторларның күш-ажылының төлевирин үүгле ажылдап кылган чериниң хемчээлин барымдаалап турар эвес, харын өзүп үнгениниң шынарын база барымдаалап төлээр. Бо дээрге эки үлегер-дир, ону бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга ажыглаар болза чогуур. Ажылдың шынарының дугайында сагыш салырынга кижилериниң сонуургалын бедидер херек, а шынарны үүгле карак-биле көргеш тодаргай билип ап шыдаттынмас болгай. Ындыг болганда эки эзлер болза ажылдың төлевирин чардынган болгаш үрезин чаштынган черниң үүгле санын көргеш-ле доктаатпас, а тараның үнүжүн көрүп тургаш, оон соонда дүжүттүүнден хамаарыштыр төлевириниң хемчээлин доктаадып турарлар» (171 арында).

Күш-ажылчы кижи—коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургуспушаан, бодунуң арын-нүүрүн, бодунуң медерелин болгаш моралын өскертип турар. Хөй-ниитичи хүлээлгезин билири-биле совет кижи чүнүн-даа мурнунда ылгалып турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдери дээш бүгү эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартырынче чурттун бүгү көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга Краснодар крайның Усть-Лабинск бүдүрүлге эргелелиниң колхозчуларының, совхоз ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң кыйгырыы аңаа чижек болур.

Көдээ ажыл-агыйга удуртулганың деннелин бедидерин, планныг даалгаларны боттандырарынга, бүдүрүлгени башкарарының демократтыг принцивин хөгжүдерин, партиякүрүне контролюнуң ленинчи принцивин чайгылыш чок сагыырын партия болгаш күрүне органнарындан СЭКП Төп Комитеди шыңгыы негеп турар. СЭКП ТК-ның январь (1961 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге холбаштыр, СССР-ниң көдээ ажылагый министерствозун эде организастаарын боттандырганы улуг ужурдузалыг болган. Амгы үеде министерствонуң кол сорулгазы чер ажылының культуразын бедидери, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелериниң бүгү адырларында техниктиг депшилгени боттандырары болуп турар. Көдээ ажыл-агый министерствозу эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин пропагандалаар, бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередир хүлээлгелиг, көдээ ажылагый эртемнерин хөгжүдериниң чугулазын, ону колхоз болгаш совхозтарның практиказы-биле холбаштырарының, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге эртемденнерниң болгаш тускай эртемниглериниң харыысалгазының дугайын номда демдеглеп турар. Көдээ ажылагыйны удуртуруп сайзырангайжыдарының айтырыглары СЭКП ТК-ның март Пленумунуң болгаш ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринде, партия органнарын болгаш көдээ ажыл-агыйны башкарарын эде тургузар талазы-биле партияның дараазындагы хемчегларинде улам ынай хөгжүттүнген болгаш тодаргай боттаныышкынны алган. Ол хемчеглер болза массалар иштинге организакчы болгаш политиктиг ажылды көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдериниң кол айтырыгларынче мөөнээринге чаа аргаларны ажыдып турар.

Массанын иштинде организакчы ажылды хөозун шуугаазыннар-биле солуур, оон-биле кады, мегелеп санчурагай немеп, меге медээ бижип, партияны болгаш чонну мегелээр чижектиг кем-буруулуг үүлгедиглерни сойгалап, шынгыы буруу шапкан Н. С. Хрущевтуң СЭКП ТК-га киирген чагаазында тодарадылгалар онза улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Н. С. Хрущевтуң чугааларының үлегер чижээнден бистиң пропагандистеривис болгаш агитаторларывыс улуг болгаш нарын айтырыглар дугайын допчу, билдингир, бүзүредиг кылдыр чугаалаарынга өөренип болдулар. Польшада «Плавце» деп бүдүрүлге кооперативинин тараачыннарынга чүве чугаалап тургаш, Н. С. Хрущев ленинчи кооператив планның дугайында партийжи улуг бүзүредии-биле чугаалаан. 1960 чылдын апрель 5-те Бакуга болган байырлыг хуралга, 1961 чылдың февральдың 1-де Сонгу Кавказтың районнарының, 1961 чылдың февраль 7-де Закавказье республикаларының көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралдарынга чугаалары пролетар-интернационализмниң база улустарның эп-найыралының идеязы-биле сиинккен.

Н. С. Хрущевтуң чыгдынып үнүп турар ханы уткалыг, амыдырал-биле сырый холбаалыг болгаш теоретиктиг анализтиг чугаалары болгаш илеткелдери коммунизм тургузуушкунуңу шалыпчы фронтузунга бистиң күжүвүстү улам ынай мобилизастаарының хереэнге кайгамчык улуг дузаны чедирер.

Маркстың-Энгельстиң-Ленининиң тиилелгелиг идеязының тугунуң адаа-биле, чангыс аай эчис сорулгаже бар чоруур социалистиг чурттарның аразынга дуржулгаларын акыдунма ёзу-биле солужарынга кэлбак ажикти олар ажыдып турарлар.

(1963 ЧЫЛДЫҢ ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ ҮНГЕН «ПРАВДА» СОЛУНДАН ОЧУЛДУРГАН).

Редакцияга ЧАГААЛАР

Хана солуну чүге үнместээнил?

Партияның XXII съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче массаларны мобилизастаарынга хана солуну хөй-ниити организацияларының дайынчы агитаторжу, организаторжу чепсээ болгай. Ынчангаш, чер болганга, ылаңгыя колхозтарның, совхозтарның салбырлар, бригадалар, фермалар, хову турлаглар бүрүзүнге хана солуннарын, шоодуглуг солуннарны болгаш агитхуудустарны өй-шаанда доктаамал үндүрүп, оларның арын-нарынга ажыл-агыйда бар четпестерни, чедишкиннерни база тус-тус кижилерниң четпес талаларын, мурнакчыларының дуржулгаларын бижип турары бистин чуртувуста чанчыл болган. Хана солуннары оон-биле кады кижизидикчи улуг ужур-дузалыг болгай.

Ындыг турбуже Барыын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунуң Бай-Тал салбырында партия организациязының, көдээ Советтиң, ажылчын комитеттиң, комсомол организациязының органы «Малчын» деп аттыг хана солуну эрткен чылдың дургузунда үүгле 7 катап үнген. Солуннуң редколлегизи 5 кижи составтыг. Ол-ла хирезинде солунну доктаамал үндүрбейн турар. Салбырда партия организациязының секретары эш И. Кундан оон-биле эштежип, кандыг-даа негелде кылбайн келгенин кижи кайгаар-дыр.

Ол ышкаш, салбырда партия организациязының ажылының багайындан чон ортузунга лекция, беседалар, солуннар номчулгазы база мырыңай болбайн турар. Салбырда хана солуну кажандан эгелеп үргүлчү үнүп турар апаарыл?

Партия организациязының секретары эш Кундан бо айтырыгны харылап бээрин салбырның ажылчыннары маңан турарлар.

Х. КАРА-ООЛ.

МАЛЧЫННАРЖЕ КӨРНҮР

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының Ак-Аксы суурда 200 ажыг өреге, көдээ клуб, чеди чыл школазы бар. Оон девискээринде ийи ферма база турып турар. Кыштың соок үеэинде-ле инектер бызаалап эгелээн. Моон-биле чергелештир фермалар ажыллакчыларының оттулар ыяжы үстүп турар апарган. Ындыг болганда саанчыларның чурттап турар бажыңнары соок.

Оттулар ыяш чок болганы-биле клуб ийи неделяда ажыллаваан. Республиканың артистери келгеш, аңаа шин, концерт көргүзүп шыдаваан, үүгле дизе, клуб оттулар ыяш чок, соок. Таарымчалыг байдал ында тургустунмаан. Школаның одаар ыяжы кончуг эвээш.

Интерниатта, столоваяда үргүлчү от салынып турар боордан ангыда, чамдык үеларде класстарга от салбайн баар таварылгалар хаая эвес, ынчангаш класстар ишти соок. Одалга талазы-биле айтырыг мурнундан бээр тургустунуп келген, ындыг-даа болза, оон дугайында боттуг хемчеглер алдынмаан.

Х. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

Күүсеттинмээн негелделер

Улуг-Хем районда «УТКА-ның 25-чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырын ол ажыл-агыйның бир кол участогу деп санап турар. Мында сүттүдаа, тарааны-даа, дүктү-даа бүдүрүп турар. 1962 чылдан эгелеп аңаа ботрулга-чарыгалыг хойжу бригаданы база тургускан. Сүт-бараан фермазының болгаш хойжу бригаданың ажылышчилери база тараажылар эрткен чылын боттарының хүлээлгезин эки күүсеткеннер.

Ындыг-даа болза салбырның ажылышчилериниң амыдырал-чурталгазын экижидер талазы-биле эргежок чугула чамдык негелделер 2—3 чылдар дургузунда күүсеттинмээн. Мында чамдык чижектерни ап көрээли.

Салбырның Борбак-Арыгда хойжу бригадазының болгаш аныяк инектер азырап турар бөлүүнүң ажылышчилери чурталга бажыңнары-биле хандыртынмаан. Бо байдалдарны совхозтуң дирекция чери, ында партком, колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң Чөөн-Хемчик эргелелинин удуртукчулары билип турза-даа биске боттуг дуза көргүспейн турар.

Хойжу бригадага ам-даа 2—3 бажыңнардан немей тудуп алыр дугайында айтырыгны совхозтуң дирекция черинге каш удаа дилег кылырга, «смета чок-тур» деп харылап, чылзып турар. Ол хамаан чок эрги казанак бажыңнарны бускан, дагларда малчыннарга бажың тудуп бээрге, оон чарыгдалын салбыр эргелекчизи төлөөр дээр чорук совхозта база бар. Чижээ, ындыг байдал Ак-Туругда ферма эргелекчизи Очур-оолга таварышкан.

Ынчаарга бар чурталга бажыңнарын, мал кажааларын септеп селиир дээрге дилген ыяш материалдары тывылбас, чүге дизе, совхозтуң дирекциязы салбырга пилорама бербес, харын ону «амдыы чылын», «келир чылын» бээр бис деп чылаып-ла турар. Оон ыңай, совхозтуң чамдык салбырларында кижи эмчилери артык турда, Иштии-Хем салбырында кижи эмчизи мынчага чедир чок.

Бо үстүнде айтырыглар талазы-биле боттуг хемчеглерни дирекция чери, салбырның удуртулгазы дораан ап чорударын малчыннар, тараажылар четтикпейн маңан турарлар.

С. ТОРЖУ.

Гараж чок

«Тиилелге» совхозтуң машина-трактор парыгы чылдын-на өзүп турары өөрүнчүг. Эрткен күзүн совхозка 112 трактор турган. Оон кырынга бо чылын 10 хирени садып алыр деп турар. Оон ыңай автомашиналарның, көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү чепсек-техниказының көвүдээнин чүү дээр боор. Ынчалзадаа бо бүгү техниканың ажаалгазының багайы, септелгезиниң шынар чок чоруп турары дыка хомуданчыг.

Совхозта трактор-хову ажылының 8 бригадалары бар. Совхоз төвүнде септелге чорудар гараж үрелген. Тракторларның мотор кезээн өске черлерге септедип, өске кезектерин совхоз бодунга септеп турар. Ынчаарга бригадаларның турлаглары көөрге, оларда тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналары база хөй тургулаар. № 1 бригада септелгени хову турлаанда ажык шөлге чорудуп турган. Септелгени чүгээр чорудуп турар деп санадып турар № 5 бригада ийи «ДТ-54», бир «Беларусь» тракторларны гараж чок, соок черге септээн, а өске тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналары септеттинмээн. Өске бригаларда септеттинмээн тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналары база хөй.

Совхоз төвүнде байдалды көрээлинер. Ажылчын кудумчузунда 7 трактор септелге-даа, ажыл-даа чок тура кыштааннар. Ында бир бажыңның чанында «Беларусь» трактор база аңаа тура кыштаан. Эш Верящкин бригадирлээн № 3 трактор бригадазының трактористери Седен-оол, Седип-оол алышкыларның тракторлары бажыңының чанында септеттинмейн, тура кыштааннар. Ол ышкаш бир «ДТ-54», ийи «Беларусь» тракторлар база-ла тура кыштаан. Ийи болгаш дөрт дугаар бригадаларның № 15, 18 тракторлары бажың санында септелге чок кыштааннар.

«Тиилелге» совхоз гараж тудуун ийи чыл ажыг үеде чорудуп турар, а ол ам-даа доозулбаан. Республикада эң хөй чепсек-техникалыг ажылагый мындыг чедимче чок турарга болур бе? Үүгле гараж эвес, улуг септелге мастерскаялыг, оон ыңай кол бригадалар төптеринге-даа септелге чорудар черлерлиг болур ужурлуг. Септелге эки чоруттунмастың түннелинде часкы, күскү ажылдар үезинде техника үрелир, долу күчүзү-биле ажыглаттынмас чоруктан чайлап шыдавас болур. Септелге чоруттунмаан тракторларны болгаш өске чепсек-техниканы келир часкы тарылгага канчаар ажыглаары билдинмес.

Д. КАМА.

Хойжуларга чордувус

Эрткен дыштанылга хүннериниң бирээзинде бистиң Алдыы-Шыная суурнуң кезек аныяктары болгаш комсомолчулары «Улуг-Хая» совхозтуң ыраккы турлаглларда малчыннарынга концерт көргүспүшаан, оларның чурталга бажыңнарын чугайлап, мал кажааларының өдек, хөрженин аштап арыглап бээри-биле клубка чыглып келген бис. Бистиң аравыста башкы, эмчи болгаш өске-даа мурнакчы аныяктар бар. Удаваанда бисти ап чоруур «ГАЗ-51» халдып келген. Оон чолаачызы база совхозтуң идепкейлиг аныяктарының бирээзи. Хойжу бригаданың бригадири эш Ак-оол биле совхозта комсомол эге организациязының секретары С. Кызыл-оол база ол машина-биле чедип келгеннер.

Бистер суурдан ыр-шоорлуг, омак-хөглүг үнүпкен бис. Аравыста чугаалажып хөөрешкеш, Демир-Суг сүт-бараан фермазына чедип келгенивисти барык эскербейн барган бис. Ферманың коллективи бисти изии-биле уткуп алган. Аңаа эш Кызыл-оол «Совет Армия—тайбыңның армиязы» деп лекцияны номчаан. Оон соонда концерт көргүскен бис. Бистиң ол концертивисти саанчылар улуг сонуургал-биле көргеннер.

Кадарчылар, саанчылар-биле байырлашкаш, оруувус уламчылап хаптывыс. Чедер дээн черлеривис Улуг-Буурада болгаш Казанакта малчыннарның турлаглары. Ынаар баар орук кадыр болгаш онгул-чиңгилдиг. Элээн каш кадыр баалыктарны ашкаш, Улуг-Бууранның малчыннарынга чедип келдивис. Ында хойжу О. Серээ, комсомолчу сакманщиктер Ф. Агыы, М. Кара-кыс хураганнар чемгерген турлар. Өөрүм хойжуларның амыдырал-чурталгазы-биле таныжып турар аразында, хойжу эш Серээ-биле чугаалажы бердим. Оон коданында 754 хой бар, а оларның 300-зү төрээн, хураганнары менди доругуп турар болду. Бо чылын ол 100 хойдан 105 хураганны ап, хой бүрүзүнден 2,3 кг, азы ниитизи-биле 1734 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Алган хүлээлгезин ажыр күүседир сорулганы салбышаан, кожазы хойжу эш Дондуйну социалистиг чарышка кыйгырган. Мен оон сонуургал айтырыгларын база билдингири-биле тайылбырлап берген мен.

Хойжу-биле кыска беседамны доосказ үнүп келиримге, ооолдарывыс кажааларның харын эшкен, а кыстарывыс эш Серээнин бажының чугайлап эгелээн турлар. Өөрүмден чыдып калганымга шала эпчоксунуп, оон дүрген-не кажаа кырынче үне халааш, харны ажип эгеледим. Элээн күженишкиннинг ажылдаанывыстың соонда ийи бажың чугайлаттынган, кажаалар кырының хары-даа эштинген. Бичии дыштанын чоруй малчыннарга концертивис көргүзүп, солун номчуп берип, беседалажып эгеледивис. Эмчивис малчыннарның боттарын, ургуларын шинчип, эм берип тур. Олар биске улуу-биле четтиргенин илередипишаан, моон сонгаар база кээп турарын дилээннер. Бис оларның-биле чөпшээрешкен бис. Байырлажып аъттанып тура, бодувуска ап чораан чугай, керосинивистиң хөй кезиин хойжуларга бердивис.

Орук тайгыр болгаш кадырберт болза-даа, автомашинавыстың дугуюнга илчирбе кедирип чораан, Казанактың малчыннарынга чеде бердивис. Ында малчыннарның коданнарында хой база-ла менди ооолдап, хүр кыш ажып турар. Оларның сакманщиктеринде колдуунда комсомолчулар. Хойжу О. Доржу болгаш өскелерниң-даа коданнарында хой кажаалары эрги болгаш чавыс, а оларның чурталга бажыңнары бичии болду. Районнуң агитаторлары четверг санында малчыннарже үнүп турар-даа болза, Улуг-Буура, Казанактың малчыннарынга олар чаңгыс-даа катап келбээн болган. Кажан малчыннарның турлаглары колхозтарның, совхозтарның төптеринден ыраан тудум, оларның амыдырал-чурталгазынче сагыш-салыышкын куду деннелде турары моон илдеп. Баштайгы-даа, сөөлүнде-даа чораан кыштагларывыстың малчын бүрүзү ында почта чедирилгезинин багай организастаттынганын хомудап чугаалап турганнар.

Бис оларның ажыл-агыйынга база-ла бүгү тала-биле дузалажып, концертивис көргүзүп, эмчи дузазын чедирип, лекция, беседавис номчаан бис. Кыштаг бүрүзүнүң хойжулары бисти өөрүшкү-биле үткүп ап, өөрүп четтиргенин илередип үдеп турганнар.

А. ДАГБАЛДАЙ.
Улуг-Хем район.

ТЕЛЕГРАФ ДЫҢНАДЫП ТУР

ГДР-де улусчу национал армияның хүну

БЕРЛИН. (СЭТА). Улусчу национал армияның 7 чыл болган оюн ГДР-ниң ажылчы чоннары марттың бирде демдеглеп эрттирген.

Ол хүнге таварыштыр Берлинге байырлыг хурал болган, анаа Германияның Социалистиг чангыс аай партиязының болгаш ГДР-ниң чазаанын удуртукчулары киришкен. Улусчу армияның дайынчыларының болгаш республиканың хөй-ниити организацияларының төлөөлекчилериниң мурнунга ГДР-ниң национал камгалал министриниң оралакчызы адмирал Вальдемир Фернер чүве чугаалаан. Германияда совет шериглер бөлүүнүң кол командылакчызы армия генералы И. И. Якубовский хуралга база-ла чүве чугаалаан.

ГСЧП ТК-ның, ГДР-ниң күрүне чөвүлелинин болгаш улус палатазының улусчу национал армиязының шериг албанныгларына чедирген байырын парлалгага парлап үндүрген.

Кайгамчыктыг хүн

КАБУЛ. (СЭТА). Совет республика биле Афганистанның аразына найырал дугайында керээге ат салган хүнден бээр дөртен ийи чыл болган оюн афган улус демдеглеп турар. Ийи чурттарның аразында найыралдыг харылзааларның төөгүзүнге ол болуушкун онза ужур-дузалыг болуп турар. Советтер чурту болза Афганистанны хүлээп көрген болгаш оон төөгүзүнде дөн эргелиг баштайгы керээге ат салган бирги күрүне болган. Афганистан база-ла Совет республиканы бир дугаарында хүлээп көргеннерниң бирээзи болган. Ол керээни кылып тургузарынга В. И. Ленин боду киришкен. Ук керээ ийи чурттарның аразынга найыралдыг харылзааларны быжыглаарының оруунга улуг салыышкын болган.

Совет Эвилелиниң Афганистан-биле экономиктиг кады ажылдажылгазы бодунун үре-түннелин берип турар. Совет улус-биле найыралга даянгаш, Афганистан бодунун экономиказын хөгжүдеринге эки түннелдерни чедип алган. Ол ам көдүрүүшкүннүн чаа үе-чадазында туруп турар—афган улус ийиги беш чыл планын боттандырарынче кирипкен. Афганистанның дилээн күүсетпишаан, Совет чазак Афганистанның ийиги беш чыл планын боттандырарының үезинде экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулганы 1961 чылда чарган.

Афган улус совет дузаламчыны өөрүп четтириишкинбиле хүлээп ап турар. «Чуртта тудугларның хөй нуруузун тудуп тургузарынга Совет Эвилели идепкейлиг киржип турар. Совет тускай эртемниглер аныяк афган кадрлар-биле кады ол тудугларда ажылдап турарлар» —деп, «Ислах» солуннуң мурнуку үүлүнде бижээн.

„Түрегдел суурлары“

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Буэнос-Айрестиң болгаш Аргентинаның өске-даа хоорайларының кыдыгларында «түрегделдиң суурлары» нептерээн. Ында сегилерде, баракта болгаш автомашина гараждарында ажылчыннар, биче албан-хаакчылар болгаш ус-дарганнар сынмарлажып чурттап турар. Оларның иштинден хөй кижилер шагда-ла ажыл чок калганнар. Дөрт чылдың мурнунда Буэнос-Айрестиң кыдыгларында «түрегделдиң суурларының» чурттакчылары 45 мун кижи турган. Ам олар 200.000 кижиге чедир көвүдээн.

«Түрегделдиң суурларында» электри чырыткызы болгаш суг хандырылгазы, школалар болгаш медицина албан черлери чок деп «Пресенге» солун бижээн. Суурларда ургларның хөй нуруузу өкпе аарыындан аараан.

РАКЕТА БААЗАЛАРЫ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның найысылалын долгандыр башкарар снарядтарның дөрт баазаларының тулуу доозулган. Ол баазаларны Нарасинода (Тиба префектура), Касумигарада (Ибараки префектура), Ирумигавада (Сайтама префектура) болгаш Такаямада (Канагава префектура) тургускан. «Ника-Аякс» дээр ракеталарны салып үндүреринин 9-9 тургузулгалары ол баазалар бүрүзүнде бар.

Чоокта чаа тургускан баштайгы ракета батальону башкарар снарядтарны салып үндүрер талазы-биле түс-түс хемчеглерни ажылдап эгелээн. Ол батальоннуң шериг ажылдакчыларын АКШ-ка белеткеп үндүрген. Башкарар снарядтарны баазага март 10-да эккээр деп турар.

Часты берген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тын шериг-агаар күштери база бир шпион спутникти «Тор-Агена» деп ракетаның дузазы-биле орбитаже салып үндүрерин оралдашкан. Орбитаже үнүп турар үеде ракета төлевилеттинген угланыышкынындан өскээр барган, ынчангаш черден медээ ёзугаар ону спутниги-биле кады чазылдырыпкан деп, ЮПИ агентилелдин корреспондентизи Банденбергтиң шериг-агаар баазазындан (Калифорния штат) дыңнадып турар.

Ол катаптавас ужурлуг

ВЕНА. (СЭТА). Даштыкы кижилерге чер участоктарын садарын хоругдап турар хоойлуну хүлээп алырын «Фольксштимме» солун негеп турар. Сөөлгү үеде барыын-герман бүдүрүлге ээлери Тироль можуда черни садып алыры дендеп барган болгаш ында бүдүрүлгелерни, гостиницаларны, өске-даа черлерни тудуп турар дээрзин солун демдеглээн.

Черни садыглаанының, герман капиталды киирерин күштелдиргенинин болгаш чурттун экономиказынга оон быжыкканының түннелинде Австрия бодунун хамаарышпас чоруун ышкынып эгелээн деп чүвени уттуп болбас ужурлуг дээрзин солун айыткан. Ол катаптавас ужурлуг.

Бельги-конго дыңнадыг

ПАРИЖ. (СЭТА). Конго Республиканың премьер-министри Сирил Адуланың Бельгияга албанның аян-чоруу доозулган соонда бельги-конго кады кылган дыңнадыгны парлап үндүрген. Франс Пресс агентилелдин корреспондентизиниң дыңнадып турары-биле алырга, дыңнадыгда делгеренгей айтырыгларны тайылбырлап, ол айтырыгларның талазы-биле «бельгичилер биле конгочулар дугуржулганы кылган» болгаш «үзел-бодалдарының бүрүн чангыс эптиин» илергейлээн.

Конгога бельги «дузаламчыны» көргүзер талазы-биле хөй чүүлдерни дыңнадыгда колдадыр бижээн. Конгода бельги хамаатыларның эт-хөреңгизи оларныы болуп артар дээрзин конго чазак бадыткаан. Бельги өнчүнү ажыглаарын катап эгелээрин чиигедир сорулга-биле чорудар хемчеглерни айыткан.

Чугаалажыышкыннар доозулган сөөлүнде Адуланың медеглээни болза: «Бельгия биле Конго эптешкен, моон сонгаар ийи чазактар холундан туттунчуп алгаш ажылдаар». Конгонун улузунга бельги колонизаторларның чедирген качыгдалдары чок ышкаш кылдыр ону чугаалаан-дыр. Конгоже бельги чепсектиг агрессия болгаш Катангага колониалисчи өнчүк-чөнгөлер уттундурган. Конгонун байлактарын ажыглаарын үргулчулээр дугайында тускай чөпшээрелди бельги монополиялар алган. Конгога бодунун туруштарын катап тургузарынга таарымчалыг арганы бельги монополистерге тывыскан. Конго кризистиң ийи чартык чылдарының дургузунда КНО-нун тугунга шыптынып алгаш, АКШ-тың идепкейлиг халдаашкынының түннелинде ол туруштар шынгыы буза тевиишкинге таварышкан турган болгай.

ДЕМИСЕЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Португали» Гвинеяның болгаш Ногаан-Думчук ортулуктун хамаарышпас чоруу дээш демиселдин африка партиязының дыңнадыын «Юманите» солун парлап үндүрген. Колонизаторларга улур үргүлчүлеп турар тулчуушкуннарның чорудулгазында африка патриоттар бөлүк португали солдаттарны атакалаан болгаш оларның халдаашкынын ойтур шапкан дээрзин ол дыңнадыгда чугаалап турар.

Португали араатаннар тайбын чоңга улур араатанзыг үүлгедиглерни соксатпайн турар деп медеглелде айыткан. Чижээ, Эмпада районга шаажылакчылар ийи суурну өртеткен болгаш ол суурларның чурттакчыларын барык шуптузун узуткап чок кылган. Гуда районда көдээ суурларны үптеп-дээрбедээн соонда өртедипкен.

«Португали» Гвинеяның болгаш Ногаан-Думчук ортулуктун хамаарышпас чоруу дээш демиселдин африка партиязының чингине секретарының медеглелинде чугаалап турары болза: «Кажан «португали» Гвинеяның улузу национал-хосталгалыг демиселдин сөөлгү чадазынче кирген үеде «португали» Гвинеяның улузунга тодаргай болгаш далаштыг дузаламчыны көргүзеринче тайбынга болгаш хосталгага ынакшылдыг бүгү күштерни, ылаңгыя африка чурттарның улустарын болгаш чазактарын шудургу кыйгырып тур бис».

ТЕАТР ЗАЛЫНДА

Күш-культура болган спорт

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫНЫҢ БАШТАЙГЫ ХҮНҮ

Сибирьниң хостуг хүреш талазыбиле шилиндектериниң чадыг кырынга сегиржип алыышкының көөр дээн кызылчылар Национал хөгжүмшүүн театрынче үзүктел чок шуужуп турган.

Хүндүскүнүн 3 шак 30 минута. Театрның сценазынга маргылдааның киржикчилери, судьялар улуг чадыгны долгандыр чыскаалдыр турупканнар. Мөгелерниң болгаш судьяларның чыскаалын командылап турган бистиң республикада спорттун «Урожай» эки-тура ниитилелиниң даргазы Н. Капустин СЭКП Тыва обкомунун секретары эш К. С. Шойгуга рапорт берген.

Эш Шойгу маргылдааның киржикчилеринге СЭКП Тыва обкомунун бюрозунун, республиканың Министрлер Чөвүлелинин болгаш Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунун мурнундан изиг байыр чедирип, чүве чугаалаан. Спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының Бүгү-россия эвилелинин чөвүлелиниң байырлыг чагаазын ол чөвүлелдин бо маргылдаала келген төлөөзи эш И. М. Ульянов номчаан. Спорт эки-тура ниитилелдериниң болгаш организацияларының республика эвилелинин чөвүлелиниң президиумунун мурнундан ол чөвүлелдин даргазы эш В. И. Юрьев байыр чедирип, зона маргылдаазының киржикчилериниң спортчу мергежилин бедидеринге улуг чедишкиннерлиг болуруун күүзүн.

Кол судья И. П. Колодников маргылдааның тугун көдүрерин чарлаан. Сценага Кызыл тук көдүрүп үнүп кээрге мөгелер болгаш судьялар томаанныг деп командага туруп ёзулааннар, көрүкчүлер үзүктел чок адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Кол судья маргылдааның эгелээнин чарлаптарга чадыг кырынга эн чиик дензиниң ийи мөгези көстүп келген: олар бирги разрядчы Казанцев (Новосибирск) биле спорт мастери Сидоров (Омск). Мөгелерниң кайызы-даа хөй арга хереглээн, спорт мастери аная арыг тиилээн.

Дараазында ол-ла дензиге хүрежир мөгелерниң аттарын судья чарлай бээри билек, залда көрүкчүлер динмиттиг адыш часкап үнген. Ол дээрге бистиң республиканың мөгези М. Оржак биле Томскинин бирги разрядчызы Колодезников оларның сегиржип алыышкыны-дыр. Даштындан көөрге оон канчап-даа артык күдер кылдыр көстүп бодунун удурланыкчызын бистин чангыс черчуртуувус баштайгы секундалардан эгелээш-ле девидеди берген. Ол оон чангыс холундан сегирип албышаан, ол-ла экти-биле колдуунга үстүрүп алгаш, удурланыкчызын оргазынга чүктепкеш, чадыгже барып ушкан. Колодезников чарны-биле чартыктай дүшкеш, чарнының аразын удурланыкчызынга чыпшыр бастырбас дээш, бажы-биле иттинип, аргаданыш үнген. Алаанда чыткан мөгеге чадыгдан бажы болгаш буттары-биле үндүр соястаардан өске арга чок болу берген. Салыкчы судьяның медээзи эткен. Оржактың удурланыкчызы чадыгдан үне чыла берген болгаш оон бодунун бир буду база чадыг даштында апарган. Бистин мөгевис анаа үш санны чаалап апкан. Ийиги удаа ол бодунун ынак аргазын чедиишкинниг ажыглааш, алдыгы минутала удурланыкчызын арыг тиилеп апкан.

Дараазында Алабашов (Барнаул) биле Тараканов (Тюмень) олар чадыг кырынга сегиржип алган. Оларның кайызы-даа он минута иштинде тиилелге чедип ап шыдаваан. 8:5 санныг болган Алабашовту тиилээн кылдыр санаан. Бо дензиге ол ышкаш маргыш чок тиилелгелерни спорт мастерлери: Андреев (Иркутск), Тюрин (Тюмень), Петухов (Новосибирск) олар чедип алган.

Мөгелернин дензи аайы-биле хүрежиниң судьялары ийи бригада кылдыр үстүп алган солчуп турган. Чартык чиик дензилиг мөгелерниң салыкчы (орбитр) судьязы ССРЭ-нин алдарлыг спорт мастери, хостуг хүреш талазы-биле 1956 чылдың делегей чемпиону В. П. Манеевти маргылдааның киржикчилеринге болгаш көрүкчүлерге кол судья таныштырган.

Чартык чиик дензинин мөгелеркиден баштай чадытта бирги разрядчылар Шорин (Тюмень) биле Григорьев (Иркутск) олар хүрешкен. Хуусаазында октажып шылаваан болганы-биле хөй санны алган Шоринни тиилекчи деп санаан. Дараазында бистин республиканың мөгези, спорт мастери Хасанов Томск областан келген бирги разрядчы Евтигнеев биле хүрешкеш, алдыгы минутада аная октадыпкан.

Бистин мөгевис Таскараков Новосибирскиден келген бодунун чангыс дензилии — Ходоринге сан талазыбиле алыскаш, тиилеттирген. Спорт мастери: Брайко (Кемерово), Темных (Красноярск) оларның чараш хүрежин спортка сонуургалдыглар магадап көрген.

Оргумак дензинин мөгелериниң бистиң мөгевис Г. Боровиков Новосибирскинин мастери З. Петрозов-биле шыырак көрүштүг хүрешкен. Республиканың спортчу аалчызы Заур ол хүн «хүнү кирген» турбаан болза Георгийниң тиилелгеже чүткүлү күштүг болган. ол хүн Петрозов 25 хар харлаан. Бедеткели шыырак, артында-ла спорт мастери удурланыкчызын Боровиков чамдыкта шуут-ла кынчыктырбайн барып турган. Ынчалза-даа мастер маная бодунун алдарын бадыткап, төрүттүнген хүнүн тиилелге-биле демдеглээр аргалыг болган. Ол-ла дензиге бистиң мөгевис Крипан Томскинин бирги разрядчызы Кузнецовка октаткан.

Маргылдааның баштайгы хүнү чартык аар болгаш аар дензилиг мөгелерниң салыы-биле доозулган. Чартык аар дензилиглерден спорт мастери Гусятский (Красноярск) шимченгир хүрежип, хөй санны алгаш, тиилелгени чедип алган. Осипов (Томск) биле Соснов (Кемерово) оларның хүрежин судьялар ийилдирзинге аштырыышкын кылдыр саналаан, олар бот-боттарынга каржы аргаларны хереглеп хүрешкеннер. Вильмов (Кызыл) биле Ефремов (Иркутск) оларның ужуражыышкыны аалчының тиилелгези-биле доозулган.

Аар дензилиг мөгелерден эн-не баштай чадыг кырынга Алтай крайнын спортчузу Канунников биле Кемеровадан келген мастери Вахтель оларның сегиржип алыышкыны үр-даа болбаан, мастер 37 секунда иштинде-ле удурланыкчызын чадыгга чыпшыр базыпкан — арыг тиилелге!

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде сегиржип алыышкын.

ТҮҢНЕЛ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Удавас спорттун «Урожай» эки-тура ниитилелиниң республика спартакиадазы болур. Аңаа хоккей талазы-биле киржир эрге дээш түңнел ужуражыышкынга киржири-биле Каа-Хем биле Барыын-Хемчик районнарның хоккейжилери найысылалга чедип келген.

Баштайгы оюнга Каа-Хем районнуң командазы-биле көдээ ажылагый техникумунуң командазы ужурашкан. Каа-хемчилер сургуулдарга шыңгыы удурланыышкын көргүзүп шыдавайн, 23:0 санга уттуруп алган.

Маргылдааның ийиги хүнүнде ол тиилекчи команда-биле Барыын-Хемчик районнуң командазы ойнаан. Оюнуң эгезинден-не ийи команданың кайызының-даа тиилелгеже чүткүлдүү көскү, солун болган. Ол байдал демиселдиң чидиг болурун хереченлеп турган.

Республикада хоочун хоккейжилериниң бирээзи эш Колесников санны ажыткан, а барыын-хемчикчилер база-ла дораан аңаа харыылаан — сан 1:1 болу берген.

Часпар сөөлүнде кайы-даа команда оюнуң темпизин кошкатпаан, Барыын-Хемчик районнуң командазы удурланыкчыларының хаалгазынче мячикти ийи удаа чоокшуладып келзе-даа, ону эчизинге чедирип шыдавайн барганнар. Чаза таварыышкыннар кайы-даа таладан болуп тургулаан. Ындыг шимченгир халдаашкыннарның түңнелинде барыын-хемчикчилериниң хаалгазынче сургуулдар мячикти бир удаа киирер аргалыг болган. Олар харыылаарын оралдажып турза-даа, Кызылдың хоккейжизи эш Даш-оол үшкү санны ажыдыптарга удурланыкчылар сулаай берген. Оюнуң төнчүзүнге чедир ол сан өскерилбээн—3:1 болуп, техникумнуң сургуулдары тиилээн.

Хоккей талазы-биле бо маргылдаага спорттун «Урожай» эки-тура ниитилелиниң бо чылгы чемпиону көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы болган. Ук команданы бирги чергенин диплому-биле болгаш «Урожай» эки-тура ниитилелиниң мактал бижии-биле шаңнаан.

Ю. СУХОВ,
маргылдааның кол судьязы.

ЧУРУКТА: көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы барыын-хемчикчилериниң хаалгазында чоокшулаан.

Фото А. СОДУНАМНЫЫ.

Элдеп таварылгалар

САША БӨРҮ БООЛАП КААН

Бо элдеп таварылга Чита областың Черноозерск суурунда чурттап турар пионерлер Саша биле Слава Уткиннерге таварышкан. Оолдар дыштанып хүнде ырак кыштагда хойжу ада-иезинге чедип келгеннер. Адазы суур чоруй барган, а иези бажыңынга арткан. Иези дыңнап олурарга аът дуюу дагжаан дег болза-ла Славаның мөгүдээн үнү үнген. Үне маңнап келгеш көөрге хойларже бөрү шурап бар чыткан, а оглу дээрге аъдының сыр-кара маңы-биле бөрүже уткуштур, алгырбышаан, холун булгавышаан, тутсуп бар чыткан. Бөрү ол аразында оттап чораан хойларга чеде маңнай берген.

Иези дегийт-ле боо сегирип алган. Ынчалза-даа боо боолап көрбес болгаш ол ону канчаардаа аайын тыппайн турган. Ону көрүп турган тос харлыг Саша: «Бээр эккел, мен бодум, авай!» деп алгырган. Боону ууп чадайчадай оол дээрге, боозун октап алгаш, мажыларын аңдара дырткылааш, хары угда адыр дүүргениң ийилдирзиниң мажызын база каапкан. Балыгладыпкан бөрү чоогунда тейжигеш артынче караш кылынган. Хензиг аңчының холдарындан боо черге кээп дүшкен. Боога «тептирипкен» Саша ырак чаштай берген, аарышкылыг апарган эктки тудуп чыткан.

* * *

ШУУРГАН ҮЕЗИНДЕ

Бо болза бо чылдың январь айның төнчүзүнде Ростов областың Киров аттыг колхозунга болган. Подкушевскиниң 8 чылдыг школа-интернадының бөлүк сургуулдары кичээлдер доостуру-биле Картушина дээр хуторунче чаныпканнар. Удаваанда харлыг шуурган эгелээн.

Оларның дугайын школага чүгле бир шак эрткенде сактып келгеннер. Өөреникчилерни дилеп тывары-биле колхозтуң тракторизи Виктор Набока чорулкан. Трактору-биле 5 километрни эрткеш, ол ургларның кажарааннаан бараанын көрүп каан. Таптыг-ла ол өйде оон тракторунуң мотору өже берген.

— Акый, дузалап көрүңер! — деп, ургларны ону дескинип келгеннер.

Трактор оон ыңай чоруур аргазы чок болу берген, а хуторга чедир ам-даа ырак, ам канчаарыл кылдыр ол боданган. Шуурган намдаар хирези чок апарган. Ынчангаш Виктор мынчаар шиитпирлеп алган: өөреникчилерни дистиништир, бар-ла турган чүвелер—курлар, аржыылдар-биле бот-боттарындан калышпас кылдыр кожуп алган. Ындыг колонна болуп алгаш, бурунгаар шимчеп үнүпкеннер. Чүс хире базымны эрткен соонда-ла ургларның эң бичиилери — Люда Милашись, Лёня Кутин болгаш Галя Дмитренко шаа төнгеш турупканнар. Оларның бирээзин чүктеп, ийизин холдарынга колдуктап алгаш, Виктор дөрт километрни эрткен.

Тракторист Виктор Набока 18 өөреникчиниң амы-тынын ынчаар камгалап алган.

* * *

ЧЫРЫК ХҮНДҮС-ЛЕ...

Оренбург. (СЭТА). «Мансуровский» совхозтуң ажылчыны Спиридон Прохуткиниң өг-бүлези эртен чемненир дээш стол артынга олурупканнар. Ол аразында даштын эжик чадазында шимээн дыңналган. Бажыңнын эр ээзи эжикти барып дүрген ажыда каапкаш, кайгай берген: кызыл дилги булунда сыңны берген, оон чанында инек кадарчызы Владимир Ждановту ол танаан. Владимир дезикчини кымчызы-биле булунче чыпшыр идипкеш сиртинден сирбектей дыртып алган.

— Дыка-ла ур сүрдүм, аъдым дээрге шуут суг-дер дүшкүже сывыртадым, кулугурну — деп, ол эгиштевишаан, чугаалаган.

Инектерин сүрүп алгаш ховуже үнүп орда, дилги чашпаннар аразындан тура халаан. Кадарчының ыттары дилгиниң дезип чоруур оруун доза маңнажырда, мөгүдээн дилги кайнаар-даа баар аайын тыппайн, суурже ыдыпкан. Ону сүрген кижи оон чыдып калбайн тутсуп орарын көргеш, дилги дидим кажарлаашкынны кылыр бодаан —ынчангаш ол улус чурттап турар бажыңның эжиниге кээп чашты бергени ол.

* * *

КАЙГАМЧЫК УЛУГ ЧАШ ТӨЛ

Эрткен чылын Кустанай областың Карл Маркс аттыг совхозунуң ийиги салгырында мал фермазынга кайгамчык улуг, сөөккүр бызаа төрүттүнген, оон дириг дензизи 40 кг болган. Бызааның иези — Марта деп шолалыг инек хову уксаалыг, хүрең инек. Бызаа ажаакчызы Никитина демги чаш төлдү инек төрүүр өрээлден өскээр көдүре бээр дээш, ууп чадашкан. Ол таңныылды кый деп алгаш ооң-биле ийилээн арай боорда көдүрүп аппарганнар.

Ам ол бызаа он айлыг. Ону өске үе-чергези-биле кады бызаалар аразында азырап турар болза-даа, молдурга кылдыр безин көөр аргажок кылдыр өскен. Бызаа ажаакчылары оозун уксаалыг буга кылдыр арттырып алыр деп турар.

Ургларыңарга амданныг чемнерден кылып бериңер

ЧИГИРЛИГ СИРОП

Ону кылырда, 100 г чигирни сакпынга ургаш, олче 100 г изиг сугну куткаш 20 минут иштинде оожум отка хайындырар. Оон соонда ону ийи каът арыг марлябиле шүүрээр. Беленсиропту шилге куткаш аскын быжыдыр дуглап каар.

БЕШ ХУУЛУГ МАННА КАДЫК

Хайнып турар сугже манна көжени тарады ургаш 30 минута иштинде оожум отка хайындырар. Чымчады хайны бээрге олче дусту, чигирлиг сиропту база алаан чылыткан суттуг немээр. Ону 1—2 минут хайындыргаш шилге куткаш аскын дуглап каар. Манна көже 5 г, сүт 50 г, суг 100 г, чигирлиг сироп 5 г, дус 1,5 г болур ужурлуг.

ОН ХУУЛУГ МАННА КАДЫК

Ону кылырда суттуг, сугну кайызын-даа стакан ортужени алгаш сакпынга куткаш олче манна көжени ургаш чартык шак хайындыргаш, олче дусту, чигирлиг сиропту немээш, 2—3 минута хайындырар. Оон соонда аная слива үзүн салгаш эзилдир булгаар.

Манна көже 20 г, слива үзү 5 г, сүт 200 г, суг 50 г, чигирлиг сироп 10 г, дус 3 г болур ужурлуг.

ПЮРЕ

Сугта эки чүп, аштап каан морковьту чигирлиг сироп-биле кады чартык шак иштинде сакпынга хайындыргаш, олче изиг суттуг, дусту немээш ийи минут хайындырар. Беленпюреже слива үзүн салгаш, ону эзилдир булгаар.

Морковь 200 г, слива үзү 5 г, сүт 50 г, чигирлиг сироп 5 г, дус 3 г болур ужурлуг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага шокар булуттарлыг хүн болур, хар шоолуг чагбас. Хат көшкак. Агаарның температураза: даглыг черлерге—2—5, ыйгыл черлерге—10—15, а Кызылга—10—12 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»:
«Гусар балладазы» 11.40, 1.40, «Ынак сеткил херек оол» 3.40, 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:
«Ужуп чоруур корабль» 11.15, 1.15, «Чүгле статуялар ыытташпас» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:
«Валерий Чкалов» 10.30, 1.30, 3.30, «Каролина Риекстыня» (делгем экраныг) 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«ВОСТОК»:
«Шуургандан күштүг» 3.15, «Экий, Гнат» 7.15, «Идиот» 5.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кулумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харылсалгалыг секретарының болгаш харылсалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00074. Чагыг № 117. Культура министерствозунун типографиязы